

84(2-032.1)
Б 386

БРОНТОЙ БЕДЮРОВ

**ТЕНЕРИНИНГ
ЧАКЫЗЫ**

КОНТРОЛЬНЫЙ ЛИСТОК
СРОКОВ ВОЗВРАТА

КНИГА ДОЛЖНА БЫТЬ
ВОЗВРАЩЕНА НЕ ПОЗЖЕ
УКАЗАННОГО ВДЕСЬ СРОКА

Кодом, пред. выдеч.

362696

БРОНТОЙ БЕДЮРОВ

ТЕНГЕРИНИҢ ЧАКЫЗЫ

(УЛГЕРЛЕР)

Алтайдын бичиктер чыгарар
издательствоzyнын Туулу Алтайдагы бөлүги . 1981

С(Алтj)
Б—386

Б 70403 — 013 14 — 81
М 138 (03)81

© Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного
издательства, 1981 г.

ЧИНГМЕРИЛЕР ДЕПТЕРИ

1

Атанар алдында
Очоктың жанында
Отурым араайын.
Алкышту От-Эне
Көспөкчи көзине
Көксимди ачайын.
Ак-кубал чачтары
Айланат алдымда —
Аластап жолымды.
Кызыл-чок көстөри
Кызарат тагылда —
Кычырып салымды.
...Айладу тымыкта
Аайладым ба сени
Айса жок, же киним
Бир салым-судурда
Бириккен тужунда,
Ал-санаам жорукта!
Атанар алдында...
От-Эне! Кин-Эне!

Мечин жыл, Куран ай.

Туманду өзөктөр,
 Жаңмырлу тенгери,
 Шуулаган агаштар —
 слер
 кижининг жүрегине
 күски көлдөргө конгон
 кеткин куштардый,
 амыр санаалар.
 Кайыр орыктар,
 Канатту эрјине,
 Јалбышту кожондор —
 слер
 кижининг жүрегине
 күски актарга конгон
 учкун жылдыстардый,
 омок санаалар.

Мечин жыл, Сыгын ай.

Күс.
 Јарганаттар јап эдип
 Јылыйгылап каларда,
 Түндер де соок билдирди.
 Јолго чыгар алдында
 бөрким кептей тартындым
 Камчылайла адымды,
 Караңуйга калыттым.

Мечин жыл, Сыгын ай.

Тайгалардын баштарын
 Көк булуттар кажайтып,
 Түндүк жаар барып жатканын
 Көргөн бойы кайкажып,
 Аба-жышта жүрүктөр¹
 «Күс келгени бу» дежип.
 Айдын түнде айды жар,
 Күнгүреде кайла жар...

Мечин жыл, Улүрген ай.

Орой күс. Эзиме
 энемнин сөстөри ле
 боро жанмырлар
 эбелет узактан-узактан,
 эрикчел чырайлу Алтайдан.

Мечин жыл, Улүрген ай.

Уўштин-түннин аразында
 Күстин күрен кыразында
 Желгин салкын колтугында
 Тудам салам кыстанала,
 Баратканын көргөн, байла,
 Жаңыс кижиге — эр Упанда.
 Бич камчызы жызыраган,
 Шикширгези шыңыраган
 Узун түнде, ээр үстинде
 Аттан түшпей, амыр билбей,

¹ *Жүрүк* — мөш.

Күзедүде жүрген эрде
Угум-көрүм сүреен эмей!..

Мечин жыл, Улүрген ай.

7

Көк-айас түбинде чубаган,
Күнтүштүк талага ырбаган
Бу кеткин куштарды көргөмдө,
Күч ижин божоткон бу өйдө
Чуркурак армяндардый озор,
Чуктажып жангандый бодолор.

Мечин жыл, Күчүрген ай

8

Куу күс.
Куу куш.
Куудан өлөң.
Арасей талазы.
Агаш аразы.
Айрылыш ыразы,
Отык чагадым.
От саладым.
Ырымы Алтайдын,
Ыраактан да база
Тартатан эмтир!
...Jүлүнче ыш...
...Jүрекче айыл...
Jүрегим түбинде.
Көстөрүм түдүндө.

Мечин жыл, Күчүрген ай

Көпөгөш, көпөгөш, көпөгөш тегери...
 Көпөгөш ынаарга көмүлген тайгалар.
 Кадыннын толкузы — көпөгөш чинмери,
 Кадынды куйулай касакта — кайындар.
 Агаштан үзүлгөн жалбырак-көбөлөк
 Арайын элбиреп, айланып жабызайт,
 Арайын чайпалган чакпынга экчелтип,
 Айрылып болалбай, жаратты кыйкалайт.
 Та кандый санаадан кайындар эригер,
 Та нени де айтпай тургандый билдирер,
 Та кандый да терең, көпөгөш тегери
 Та неге де толку бир-бирде үшкүрер.

Мечин жыл, Күчүрген ай.

10

27.12.1968.

*(Бу күнде Кытайда Мао Цзе-
 дуннын 75 жашы толгонына
 уткуй термоядерный бомба
 жаргандар...).*

Анда! —
 Тегери жарылат
 айдында...
 Чочыган бойынча,
 ойгоно чарчаган
 турнадый
 куркулдап,
 канадым сыгырап,
 уйамнын үстиле,
 көк-айас түбиле
 мен учадым анаар.
 Жалбырайт булуттар,

Јаладат канаттар! —
Је учуп јетпей,
(Јетпейт меге кей!)
көзимди јаркынга јидиртип,
көксимди јаларга өртөдип,
мен өлөдим түнде
тенери түбинде...
Сенин үстинде,
Азия!

Мечин жыл, Куран ай.

11

Айлаткыш көрүмдер,
алкышту шүүлтелер
о, качан ол келер!
Кижинин көксинде
кийиктин кинчегин
ол качан эркитеер?
Киленкей быйаны
кижинин киженин
Јайымдап беретен
Јарыкка иженип,
кажы ла тагда
сагышта, сакышта
мен турадым тыгдап,
Алтайым сынында.

Бажырадым сеге,
Алтайым-Каңайым!

Такаа жыл, Чаган ай.

Кара өң —
 кандый өң?
 Кара кыртыш —
 Јакшы аш,
 качан өзүм.
 Кара кыртыш —
 Јымжак төжөк,
 качан өлүм.
 Кара сагыш?
 Ол — ач сагыш!
 Ол — эң кара өң!

Такаа жыл, Чаган ай.

Туш улусла кожо,
 туш улусла
 бараксан бу бойым
 барыштын сабузыла
 барып ла јадым —
 Је адым
 Јожон,
 Је алдым
 тожон...
 Ажунунг үсти — мусла
 салымды ажатан болбойым.
 Ачунунг үсти — тусла
 ажымды амзайтан болбойым.

Јок, бу јолдын учына
 Јортуп јетпес јажына!

Такаа жыл, Кочкор ай.

Јаладат канаттар! —
Је учуп јетпей,
(Јетпейт меге кей!)
көзимди јаркынга јидиртип,
көксимди јаларга өртөдип,
мен өлөдим түнде
тегери түбинде...
Сениң үстинде,
Азия!

Мечин жыл, Куран ай.

11

Айлаткыш көрүмдер,
алкышту шүүлтелер
о, качан ол келер!
Кижининг көксинде
кийиктинг кинчегин
ол качан эркитеер?
Киленкей быйаны
кижининг киженин
Јайымдап беретен
Јарыкка иженип,
кажы ла тагда
сагышта, сакышта
мен турадым тыгдап,
Алтайым сынында.

Бажырадым сеге,
Алтайым-Каңайым!

Такаа жыл, Чаган ай.

Кара өң —
 кандый өң?
 Кара кыртыш —
 Якшы аш,
 качан өзүм.
 Кара кыртыш —
 Ымжак төжөк,
 качан өлүм.
 Кара сагыш?
 Ол — ач сагыш!
 Ол — эң кара өң!

Такаа жыл, Чаган ай.

Туш улусла кожо,
 туш улусла
 бараксан бу бойым
 барыштың сабузыла
 барып ла жадым —
 Же адым
 Ложоң,
 Же алдым
 тожоң...
 Ажунуң үсти — мусла
 салымды ажатан болбойым.
 Ачунуң үсти — тусла
 ажымды амзайтан болбойым.

Лок, бу жолдың учына
 Лортуп жетпес жажына!

Такаа жыл, Кочкор ай.

Тууларым койны туйук билдирди,
 Тууралай јаткан элге мендедим,
 Јүрүмди јүрүмге кожорго јүткүдим,
 Је мендеп мен бери та эрте келдим,
 та орой мен туулдым,
 та арай тебилдим?..
 Сүүнчим учун деп сүүрге јеткелек,
 Сүүжим учун деп сүүнерге јеткелек,
 Јобожыыр эмес,
 Јоткондо эмтирим,
 Јоголор дебес
 Јолдорды кечтирим...

Такаа јыл, Қочкор ай.

Такаа јылды кату деп,
 Јаантайын угуп јүретем.
 Көзимди јаш толтырды —
 Чын адаган болуптыр.
 Јериме јанып келгели,
 Јолукпас турум Берденге —
 Солун, јардак эрмектү
 Соотоп јүрбес кижиге...

Такаа јыл, Қочкор ай.

Кыйгыр, јүрек,
 Кайна, јүрек,
 Улустар чыкпас кыйгынга,
 Ыйла, көгүс,

Лайна, көгүс,
Уйкузы калың журтыңа.
Кыйгым келет, согулат —
оозыма, оозыма.
Је эриндер тыч эдер,
Јес каалгалар ачылбас!

Такаа жыл, Кочкор ай.

17
От удабас өчө берер —
Он экиге јетире.
Өй
меге — өй!
Частар, чаптык этпегер,
Чатылдашпагар слер,
чат бир тымык беригер!
Тымыкта туулган үлгерлер
Тымыкты буза тееп ийер —
Үргүлешти үркүдер,
Көгүстерди көдүрер...

Такаа жыл, Тулаан ай.

18
Алтай јурттарда,
амыр јурттарда
согумдар согулат,
сойлон чай урулат,
соруулду канзалар тартылат,
содон айылдар үн алыжат,
сокылар күнкүлти угулат.
Солун куучындар табыжы,
соотобос улустың тыныжы
соок-айаста торгулат,

сойоктор көксине томулат.
Соодуда аттар
айланат чакыда,
сооктор чакырайт
алтай журттарда!
Аар-кыш бажында!

Такаа жыл, Тулаан ай.

19

Кызыл шагда чадырлар
Кыш ла келзе, шын калар.
Түнүгинде чаңкырда
Түдүндөлген ыш турар.
Деремнеле баратсан,
Терс салкынга табартсан,
Тырс эдишкен турундар
Тындалазан, угулар.
Шылтагы јарт. Ол јалкурбай,
Јылу үйде тыш отурбай,
соок чадырда јоон одурып,
содос эдип, арба куурып,
Јылым деп јеней иштенген,
Јылбас ишти јылгыр эткен.
Көчө согор, көөш азар,
Көп улузын ашкарар...

Такаа жыл, Кочкор ай.

20

Тап та келип көскө кирер.
Таркыражат киреелер.

Ончо јуртта иш-түймеен,
Одын кезиш көндүккен.
Мөрүш деген таай-өгөн
Тыт жадыкка бөкөйгөн:
Маајалайды чиректеп,
Тыдарлаган ийт чилеп,
Бензокирее кадалат,
Бек агашка бадалат.
Болот малта јарс эдип,
Болчок јара чабылат.
Уулы јарат. Келди келип,
Улай кулаш тургузат.
...Бир јаан ижин бүдүрип,
Биле текши тыштанат.

Такаа јыл, Кочкор ай.

21

Тенери ле телекей
Тендележип калгандый...
Ару, ару, амыр кей,
Калың, калың каптал кар,
Тогус жаңы толун ай,
Көстөри соок јылдыстар —
бу эленчик Эл-Алтай!

Такаа јыл, Кочкор ай.

22

Карагайлар кунукты,
Кырландар нени сананды?
Кобыларда обоолор
Кем кожоңын тындады?
Кезикте тымып, јылыйган,

Кенейте тыгып жайылган
Кандый чөйө, кандый коо
Кам кожоңы болбой ол?
Ол койчы уул өзөктөн
Орой чыккан болбайсын,
Кышкы жолды кыскартып,
Кожон салган болбайсын.

Такаа жыл, Кочкор ай.

23

Карагол бажында
бир жылкычы.
Ол эки бутту,
Же жаңыс колду.
Жайлугуш ичинде
экинчи жылкычы.
Ол эки колду,
Же жаңыс бутту.
Бирүзи колын
үзе атырткан
коркушту тартышта,
атака тушта.
Экинчизи будын
окопто артырган
эрик жоктон —
осколоттон.
Анда,
күнбадыш талада,
олордын шырказы —
эр жажында.
Мында,
күнчыгыш талада,
олордын шыразы —

Ээр кажында.
Жок, омор
Жангаксып та кайтсын,
Жуучылдар јеринде жаантайын!
Карагол бажында жылкычы.
Јайлугуш ичинде жылкычы.
Јуудан озо болгон жылкычы,
Јуунын кийнинде — жылкычы.
...Јирме беш жыл өтти...
Је омор эмдиге жылкычы.
О кайран улустар!
О алтай баатырлар!

Такаа жыл, Тулаан ай.

24

Мун жыл өдөр.
База бир мун жыл.
Је кайран Алтайдын,
Јебрен кабайдын
Јер-јингис көксинде
үзүлбей өзөр,
үйелеп јер өдөр
үргүлјик бир арчын.
Чын,
ол — онбойтон арчын,
ол — менин калыгым!
Чактардан чактарга.
Баладан балага.

Такаа жыл, Тулаан ай.

25

Туманга астыккан
кийик кастый

талбынып, талымзып,
ачу кыйгырадым —
сени јоксынып!

Такаа жыл, Тулаан ай.

26

Айдып турган сөстөрүн
аайлалбады, нөкөрим,
эриндерин кыймыктайт,
эрмегин чат угулбайт.
Је түштеримнин түбинде —
Эңчейип кабай үстинде
бабийди јайкап турганын,
эзелет сенин кожоңын...

Такаа жыл, Кандык ай.

27

Ай јангыда мен келгем,
Ай јангыда атангам.
Ээчий узак эригип,
Эш-нөкөрим сен турган.
Јайнабаган — јангыган,
— Јакшы јүр! — деп јакыган.
Ай чалыны — ару јаш
Арчулынга чарчаган!
...Ай эскиде ыйлайдым,
Ай эскини каргайдым.
Атанарда сеспедим
Айрылыштын темдегин!..

Такаа жыл, Кандык ай.

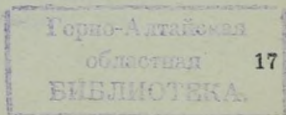
Эки улу суу-талайдын
 Эмчек кептү белтиринде,
 эмил агаш төзінде
 энчейген отурдым,
 эригип унчуктым:
 — Ээ, кандый сен ыраак,
 Эне-Алтайым!
 Онтозом до сеге угулбас.

Какай жыл, Кандык ай.

Согононын бажынды
 Сок жагыскан алтай мен
 Семинарда отурым.
 Пастернактын бажында
 База ла блааш башталат.
 Тыдарлажып тартыжат,
 Тынын, тынын тартажат...
 Чек булардан ырайын,
 «Черне алайын, ыйлайын!»,...
 Пастернактын жолдыгы.

Такаа жыл, Күүк ай.

Кыска үлгерлер
 бичип үрендим —
 көгүс сескен,
 көзим көргөн...
 жүрек сызы,
 жүрүм тузы!

Кыска үлгерлер —
кызык үлгүлөр...
Jүрүм де узун,
Jүрөргө солун!..

Такаа жыл, Күүк ай.

31

Тенгеринин текези деп,
Бир куш болуп кубулган,
Jерди ширтеп, шимиреп,
Бийикте учуп бараткам.
Бир ле көрзөм, көк чолмон
Боочы үстиле онтогон,
Бодозом, ыйлап туйкайын,
Jүзүп барат коштойын.
Jүзин болзо жажырат,
Танытпайын дегендий.
Изү жажы табырап,
Ташка тамат јинјидий.
Көргөнчө дө көрбөйин,
Көөркийдин, онын өксөжин:
Ташка тужүп талалзам,
Мыска тийип мыйрылзам,
Өчөр беги өзөги,
Түгенер беги түбеги?!

Такаа жыл, Күүк ай.

32

Мөнкү бүрлү мөш агаш,
Мөнгүн сүрлү чиби-эр,
Карагай деп карындаш,
Каруу меге беригер!
Айдын түнде алдаарга

Ак чечеги төгүлген
Аргазы ас јодрага
Не тўнейлеш а бу мен?
Чөйө-чөйө шуулазаар,
Чөрчөгөөрдө кунук бар.
Айса јүрүм кыска ба?
Алтай јерим кызык па?
Айтсаар, айтсаар чын аайын,—
Аайлап угуп чыдайын
Мөнгү эмеске карыкпай,
Мөш, чиби ле карагай!

Такаа жыл, Күүк ай.

33

Ўйген-сулук, ўзени
Шынгырады ыраакта.
Ўйген-сулук, ўзени
Шынгырады кулакта.
Уксам, уксам угулбас —
Јелип келер ат кайда?
Көрзөм, көрзөм көрүлбес,
Једип келер эр кайда?
Јалбыш чогы — јүзимде,
Јалкын оды — көзимде,
Јүлүн кептү ыш — јүрүм,
Түдүн кептү тын — өлүм.
Алдымда ак-сүт ат туру,
Кыймык этпес, киштебес.
Алдымда алыс эр туру,
Кыныс этпес, килебес...
...Кылдан чичке кызыл тынды
Кызыл энгир кирерде,

Кыйылтар деп кату элчи
Шак мынайып келер бе?!

Такаа жыл, Қичў изў ай.

34

Јүрүмимде эн баштап
Јопонго мен бир туштап,
Ајарғаным бу тушта —
Ол меге чат жүзүндеш,
База очколу уул эмтир.
Каймыраштын ортодо
Кайкаганду көрүштис,
Удур-тедир оромдо
Унчугышпай өдүштис...

Такаа жыл, јаан изў ай.

35

Эн јурт.
Эски чакы.
Эбире чалкан.
Каан-айас.
Каа-јаа чымыл.
Күйгек быјыл.

Такаа жыл, јаан изў ай

36

Мустый, айас шантыган тегери...
Шандый, шанкырап токтогон тегери...
Айдылбаган менин кайран сөстөрим...

Жайылбаган менин кайран гүлдерим...
Кеттим...
Кестим...

Такаа жыл, Сыгын ай.

37

Жок, унутпас эмейим
Буубайымды жайкаган,
Бу бойымды энемдий
Жол бажында алкаган
Бурулбайтан ол эмди
Буурзак кайран келинди!

Такаа жыл, Куран ай.

38

Алтай кўсти, алтын ашты
көрбөгөним удашты.
Арбабаштап жүретен
Жаш тужымнын нөкөри
көстөриме көрүнүп,
ыйым келди кенейте.

Такаа жыл, Сыгын ай.

39

Кылыгым тудуп, үйиме
кыйгастанып турала,
көзим кырлак жардына
кенетийин тийерде,
ичим ачып, арбабай,
килей бердим, кучкаштый,
бараксан бу эжиме.

Такаа жыл, Улүрген ай.

Бистин бириккен колдорыстан
 кучакташтар эткем.
 Бистин бириккен эриндеристен
 окшоолдор эткем.
 Бирлик көрүмдү көстөристен
 биленин очогы
 чоктолып чагылган.
 Бирлик тынышту түндеристен
 уктар колболгон,
 үйелер улалган.

Ийт жыл, Чаган ай.

— Төрөлгө мынан жуук эмей! —
 Түмен жоны түгенбей
 түни-түжи кайнаган
 вокзалда ол айдырган.
 Бууныккан күүнди — уур жүкти
 Буурынан ол чыгарып,
 бойына кару бир күүни —
 «Ойойымды» сыгырып,
 Көндүгип жаткан поездти
 көстөриле үйдеди.
 Сыргалжындар үстиле
 сыылап учар сыркынду
 сыр-салкынак үни деп
 кем танызын сыгыртты!

Ийт жыл, Күүк ай.

Көңкөрө лө түшкөмдө,
 Көспөкчи көк тужимде
 Эленчигим энчизи —
 Эрјинелү эдиски
 Эдип турар тун сайын.
 Өңдөйип ле келгөмдө,
 Өткүн кара телкөмдө
 Өскө элдин күүлери
 Көксимди туй күркүрөп,
 Көкүп турар күн сайын.

Ийт жыл, Кичү изү ай.

Тенгерини карануйлап,
 калтар јанмырлар карайлап,
 кара јалдары јайылып,
 Кулгайры сынын кууй алып,
 туйгактары алдынан
 ак куйрукту јалкынды
 чыгара тееп, тибиреп
 келеткенин белгелеп,
 јүрегим сүрө эдиреер,
 таң атканча тиркиреер...

Ийт жыл, Кичү изү ай.

Алтайдын таш койнында,
 Ар-тымыкта, чаңкырда,
 Салдым бүткен мен — салкын.
 Айабас јаш тужымда

Ак-жарыкла сыылада
Салымым жолын салайын!
...Таскылдардан талбындым,
Капчалдардан калыдым,
Кырларымнан — кылыгым,
Жоткондордон — жоругым!...

Ийт жыл, Кичү изү ай.

45

Карагайлу жаратта,
кызу сары кумакта
күнгө күйүп отурдым,
көк толкуны тудала,
күскү чилеп көрүндим.
Суу түбинин баларын
шулмус толку экелип,
таманыма тийгизип,
сыймай согуп экчеди,
«сыйым эди, ал!» — деди.
Беш сабарым өткүрө
ууш кумак төгүлип,
Такубоку¹ үлгерин —
беш канатту танканы
эске алдым эригип.

Ийт жыл, жаан изү ай,

46

Ада журтымнан,
атана бергенимнен

¹ Такубоку Исикава — улу япон поэт, танка — япон үлгерликтин беш жолдыкту жүзүни.

алты жыл болды.
Түш јеримде јаантайын
күүктин үнин угадым.

47

Јаныксаштын јинјизин
Јастыгымнын алдына
сугуп алайын деп.
Таң адыра Алтайда
карагайлар кожонгын
тындап јадайын деп.

48

Түн. Деремне. Тенгери.
Ўкү эдет кедери.

Какай жыл, Чаган ай.

49

Ак кар. Ару кей.
Көө казан — тенгери.
Јылдыстардын көстөри
бызырундарга түңгей.

Какай жыл, Чаган ай.

50

Он јети јажыма јетире
Онду эткен керегим кайда?
Он јети ле јажым кирерде,
Онойып сурайтан учурым кайда?

Лирме төрт јажыма јетире
Јемирип койгон кайалар кайда?
Јүрүмим эки айланып келерде,
Јүткүбей жүретен учурым кайда?

Какай жыл, Тулаан ай.

51

Чаган айда Москвадан
чакыраган сооктордо
чарчап јеткен тужумда,
чарчалдым сүүнчи-табышка:
јеңейегим роддомдо
уул тапкан дийт, Ондойдо!
Адабыстың Чага деп,
Чакка барып божогон
кару јангыс ийни болгон.
Келер үйе билер эдип,
кереес адын эскертип,
Чаган айда чыккан уулды
Чага деп адаар дееримде,
акам јаза арбады,
Алеша деп адады.

Какай жыл, Кочкор ай.

52

Бир катап јоткон келген
айас күнде
кенейте.
Үйде
түлей Бетховен
күкүрт күзүрт эдерде,
күүлерин түймедерде,

сабырт эдип тенгерини
сабарыла кезетти.

Какай жыл, Кочкор ай.

53

Калмыктын кара чөлинен
кайа көрбөй келип јаткан
чодыр-кара алтай уулга
Јолуккан эдим јайгыда.
— Јакшы јер дешкен. Јадарга
Једип баргам — јарабаган.
Јанып јадым эмди кайра
Јери-јуртым Јабаганга.
Тусту чай бисте јок беде?
Тенеерип, не тенидим!
Тергее-элдин түбине
Темей незин јүрдим не!
Көмөлгөн кептү ол бойын
Кимиренип келеткен,
Јеринен артык јер јогын
Јаңы билген, кезеген.
...Кемге ле кару киндик јер,
Кандый да болзо — эл-төрөл.
Кеенин, кегин сүүп билер
Калмыкка кару кара чөл.
Је кайкадым: бу эрди
Меезин үрей кем үрди?
Јер-алтайы јакшызын
Јенил баалап, јок, чындап
Јер-түбинде јаргызын
Јеткил алар комудап!..

Какай жыл, Тулаан ай.

Эң артык санаалар
 Эртен тура келер.
 Эл, албаты салымы
 Элбеде көрүнер.
 Көзине жаркын тўжер,
 Көксине — алтын.
 Кулагын жарый тўжер —
 Куулгазын куучын!
 Бу мындый тушта
 Бойынды ондо.
 Бор-ботконы таштап,
 Јүрүмге ойгон!
 Эрикчел ле карыкчал
 Эш-кереги јок.
 Айланып келген јарыктан
 Ару неме јок.

Какай јыл, Қандык ай.

Ээн скверде энирде
 Эки ле уул серўўнде
 эрмектежет нени де.
 Ўчинчизи — транзистор,
 ўстине кожот кожондор.

Какай јыл, Кўўк ай.

Кофези бойсын, чайды да
 кылырадар кўўн јанды —
 Јүрек сыстап, јайды да

Јук арайдаг таныды:
Короты бойын корын дейт,
коронду кейдег ыра дейт.

Какай жыл, Күүж ай.

57

Төрөлим! Бир сананзам,
Ой түбинде тыныжын
коркушту уур бодолот.
Корум ташту Базырык
коскорылып турганы
Јүрегиме тоңдолот,
Јүрүминди ойгортот,
Јүс тамырым онтолот,
Јүгин јааны ондолот.

Какай жыл Куран ай.

58

Сооктор келди. Салкын согот.
Перчатка јок — сабар тоңот.
Каспалык та најым да
тоны база јука да —
бодонот.
Је соок биске неме беде,
Јебрен түрктөр кемдер эди!
Общежитиеге јеткенче,
ал-санаабыс түймегенче.
Экилебис јөдүлдей-јөдүлдей
Эрмегисте Күл-тегин эмей...
А кем јүдек — меерегей,
Бистин јүрек — неерешпей:

кемде жылу некей,
бисте — улу телекей.
Кемге керек — меелей,
биске — мее ле кей!

Какай жыл, Улүрген ай.

59

Там ла там
төрөл журтымнан ырап
мен барып жадырым...
О, деремне!
Сен анда,
тумандар курчаган
тайганын алдында,
өчөмик көстөрингле
мени ээчиде
нени белгелеп
көрүп турадың?
Эригип пе меге?
Эбирип сеге
Келгейим не мен?!
Келзем, күчиме
буткейинг не сен?

Какай жыл, Улүрген ай.

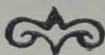
60

Мындый кейди мен
база кайда тынарым?
Мындый јерди мен
база кайда табарым?
Мындый көкти мен
база кайда көрөрим?
Мындый јонло мен

база кайда јүрерим?
Мындый тилди мен
база кайда угарым?
Мындый јангы мен
база кайда тударым?
Канат берген јайым кей!
Куйак болгон Алтай јер!
Шантыбас көк тегери!
Шан көгүстү јон эди!
Тили болзо — тыны бек,
кыйылбайтан салымду,
тирү төзи кен, элбек
кыртыш өткөн тазылду.
Јагы болзо — јебрендик:
кудайдан эмес — Алтайдан!
Јагы болзо — эркиндик:
каандардан эмес — калыктан!

— Чычкан јыл, Чаган ай.

1968—1972 ј. ј.

ЭЛ-БАБЫРГАН

* * *

Меге бодолот: канча ла кире
Мен ичкери јууктагам сайын
Алтай эрмек, тирү куучын
Арай шыгырап, кулакка кирет.
Алтайым коркушту ыраак болордо,
Айдыныш, айладыш кыйыны ортодо
Тиркиреп, кут сурап, мен слерге бүдедим,
Тилим, албатым ла ар-бүткеним!
Өскөн кыртыжын чалдыгып јоктогон
Өскүзек агаштый болбоско, мен анда
Бооду сагышты тоскурып, јоткондоп,
Бойымды бойым көдүргем учында...
Ачу тынышты өкпөңө бадырып,
Ар-бүткенге кирип, сен бажыр.
Алтай јүрегим! Оңыштан айрылып,
Артканын, шагын, түбинге ле јажыр.

Алтайдын эдеги, поезд.

Јайым-Өзөк. Јайгы тўн.
 Јараттай тал. Суу мөңгүн.
 Кадын-талай тыш албай
 Каңат јайып баратпай.

Мынан озо көп јылдар
 Мында өскө эр турган.
 Менен озо санаалар
 Меезин база чагылткан.

Калыгының салымын,
 Кату јолын сананган,
 Көстөринин јаштарын
 Көк толкуга ычкынган.

Канча да көрзө ичкери,
 Кайалар калпык јүүстери.
 Боро туман туй тарткан,
 Боомдор ээчий боом барган.

Бого турган. Ол уккан
 Кожон эмес — комудал,
 Јаңар эмес — јайналган
 Јаңыланып јайылган...

...Јанып јада јаан јолдон
 Јарадынга токтогом.
 Кадында биске канча боом
 Калганын эмди чотогом.

Кадын, Кадын абакай!
 Кажы бирде — кубакай.
 Катузынбай, јалакай
 Каан-Бийине бараткай.

Калыгын да јолы тўс,
 Качан сенин сынын тўс.

Эркин-Өзөк. Бабырган.
Эбирip jaдым, эр-шуурган.

Јоткондорго мен белен.
Јолдошторго күн-эзен!
Кан-Алтайым уткугай!
Кадын алкап шуулагай!

Август, 1972 j.

ТАСКЫЛДЫҢ ЈУРУКТАРЫ

Түн.
Түш.
Түндүктөн
түжүп келген тамчылар
түпүлдеде жүзime
табырап турды.
Тындаланып јаттым.
Тымыкта тизилди
Јанмырдын јинјизи.

* * *

Көк-айасты булуттар
көчүре берди түндүк јаар.
Тенери түби тежилди,
текши јаажы төгүлди.
Тыдырт эткен көктөрдин
көстөри јарылзын деген чилеп,
куу таскылда
кургак јерди
кутус јааштар артырбады.
Кулагым јерге
Јаба туттым,
курч үлдүлер шыгырт этти,
көк тыдырап чыгып келди.

* * *

Таң эртеде таскылда
Тайга сындай макатып,
Табылу јортуп барадым.
Ташка аттың таказы
Табарганы тымыкта
Там тыңыда угулат.
Тамырлаңып кўн чалыыр,
Таштаң ташка чок калыыр.
Таңнаң, кейдең санаа кең!
Таркап, туман, сери, сен!

* * *

Адым арай шоқырат.
Акыр, чочып канайдат?
Ирбис сезип ийди бе?
Ичкери кижии ийттў бе?
Јок, ол корум-таштардан
Јобош чечек-көөркийлер
Шыгалап көргөн бойынча
Шык јажына бергилеер.
Кижии көзи тийбеген,
Кир јукпаган бойлары
Кайкап, солун бу кем деп,
Карашкандый бодолды...

* * *

Јай.
Јажыл.
Јайым таскыл.
Телкем тепсен.
Койлор седең.
Тепсеерге одор
олорго болор.

* * *

Көрүнди айыл.
Койчынын жайлузы.
О, кайрака-ан!
Кайран Токтубай!
Тайгада кижн.
Айылын таныш.
Тайгылдар үрүшти.
Үрүстелет
түндүктөгү ыш.

* * *

Сойоктордын үстінде сүре ле
салактап калган узун жааштар
салкындарга илинеле,
тенгеринин чачынды
самтыраган тургажын,
сакыбаган санааркаш
көгүске келип табарар.

* * *

— Ак жүгүргөн аш — деди.
Алдымда чөөчөй.
Амзап ийбей.
Айылга келген кижн эдим.
...Токтубайдын энези
Көпти көргөн, жажы жаан кижн.
— Кажы, туурамым менин,
Тудуп койгор, күчсинбей, Таайын!

* * *

Бууккан жүрек
бу сүүнет.

Сүрнүгиш түүнтилер чечилгей!
Сүмерлер сүүрейет.
Булуттар өткүрө жүскүлейт.
Тегерик түндүктен
тенери — аякча.
Јүрегим — айылча
телекей көксинде.

* * *

Төрөл улустын айылы.
Меге кару јер.
Төжиме тамат тамчылар —
айылдын јүзинен јолдолгон тер.
Очокто
кызарып јаткан
кызу чоктор.
Отурым унчукпай,
«ойойым» кожонго толо.
Озогынан бери
онойып кожондойт бистин јон.
О, Токтубай!
Кожонын томулгай...

* * *

Керчешпейлик темей!
Кем јабыс, кем бийик сүрекей —
Келерлик кемјүлөп көдүргей.
Је өйди Өй этпей,
Јетире керекти бүдүрбей
Јенижер учурыс јок эмей!

Кайас, 1973 ј.

* * *

Бежинчи де каттан
Бердилер, баш болзын!
Салкындак толуктан,
Табышту јанынан.
Балконнон, баш болзын,
Бабырган көрүнөт.
Бот, билдин бе, поэт,
Болужат горсовет!

Бичиичи одузы
Бийикте ончозы.
Бежинчи этажыс —
Бистердин Парназыс.
Бажы тош ло тондок
Парнас — ол сүмер туу.
Батерен незин соок?
Батарея мусту...

1973 ј., Кайас.

* * *

Жыгылза да, узун агаштын
бажынан жыгылбай! — деп сөсти
Жылдыктар көксимде өскүрди,
Тайкылып жыгылза, так-таштан
Тайанып турарга үретти.

* * *

Экзүпери¹ учкан
эски «саламчылардан» бери
эмдиги лайнерлерге жетире —
эки ле алтам!
Эң талдама эрлердин
эргинедий тындары
эремжилип кыйылган
эркетендү алтамдар...

1973 ж., Алматы.

* * *

Москвада — жүт.
Алматыда — жүт.
Новосибирде — жүт.
Алтайда — аяс,
ак булут.

¹ Антуан де Сент-Экзүпери — ады жарлу француз бичиичи, пилот; авиациянын эртеги жылдарында Түндүк Африкада, Латин Америкада кей учуштардын баштапкы жолдорун ачыжып иштеген.

Алтайда — јас,
амыр кўн.
Је кенейте көксиме
тўш ордына
тўшти
тўн.
Је кенейте ўстиме
Јемирилет
Јар!..
Эл-орооннын јарымын
Эбирип кижн бу јанар.
Баштапкы ла таныжын
Бат, эзирик јолугар.

* * *

Колыма чаазын кирзе ле,
ичиме кирген ўлгерди
канча катап кепкелеп,
бичиирге мен соотойтом,
бала чылап ойнойтом!

12.11.73.

* * *

Эдирегедий тал-табыш
Энгир сайын сени таштап,
Сенип ага берген тушта;
Сезўлерин, санаа-сагыш
Серўўн, тымык ўйгў туштап,
Сеге амыр керек тушта
Экче кыбын элбек бодоп,
Эски, шалтыр радиола
Эмди сеге керек болуп;
(Ол бараксан болбой, мойноп,

Онтоп-сыктап јайназа ла,
Карамы јок силкип туруп)
Калактадып ойгозотон,
Каркырадып ойнодотон...

Онын учун тапчы кыбын
Энгир сайын Европанын
Ол озогы эрў, јымжак
Кеен кўўзине толуп узак,
Тегин эмес — улу тынган.
Терен, бийик сагыш алган.

1973 ј.

* * *

Кавказтан чыккан карындаш,
Карачай уул Тўрклўле
Куладынан-Петр Чукураш
Куучындажат тўниле.
Ўйе-сўўгин табыжып,
Ўзе кыбын јартажып,
Тили јуугын кайкажып,
Тилмеш јокко аайлажып.

Кўрўшпегени — узак,
Јолукпаган канча чак,
Мун јыл ўткўн согында
Мунайып туштайт Москвада!
Улу Чўл — јангыс энези,
Улу туулар — адазы.
Карачай была алтай
Катап ойто танышкай,
Керечи болуп тындайын,
Керек болзо — јартайын.

Рольник деген уулла бис
Институтта тужунда
билишпейтен эдибис...
Эки јылдын бажында
Тверской бульвар учында
троллейбуста учуражып,
каткырыжып, куучындажып,
эзендештис эптү-јөптү,
айрылыштыс најы кептү.

1973 j.

— Уулдар, бис кем? Бис те јүк
Улу поэттер межиги!
Көдүрип јүрген күч бу јүк
Көдүребис кинчеги. —
Мунайда айдып јүретен
Мурад-туркмен кайда не?
Кара-Кумнын түбинде
Кандый сөстөр айдат не?

А ого,
алтай эл-јонго,
ас эдим деп асынарга
актузынан јок арга.
Айдаганы — мал,
азыраганы — бала,
артык не керек?
Албаты омок,
ажы тойу-ток,
алтын не керек?
Алтай киж

айткан ээжи:
асты болзо көпкө бодо,
арыкты болзо семиске бодо.

Айакча јер артканча,
Алтай да болор.
Эргекче эр басканча,
эл де болор.
Алтын чакта скифтерден
атом чакта бистерге
албаты өдүп чыккан јол
агылап берген төрө — ол!
Айабай, оны аайлап јүр,
Артканын бойын бил, көдүр!

1973 ј. Алейск, поезд.

ТЕРЕН ӨЗӨКТӨ

70 јыл мынан озо мында
ак јан чыгып, Алтайга јай-
ылып, кам јанын токтоткон.
Јаан кыймыгу болгон јер.

1. Јүзинде терин јениле
јаный согуп куучындайт,
кангазын соруп ол јартайт,
он алты јашта Бурканга
јарлыкчы болгон бу карган...
2. Ак јалан.
Ак кайың.
Ак кыйра.
Ак јанг.
Ак сүт.
Ак байтал.

Ак жарык.
Ак жайык.
Ак жорук.

Таш тагыл.
Мөш кагыл.
Жаш кайың!

3. Беш айгулду жарыкта
бир жүрерде, кам Алтай,
тың-табыскак көксинди
тыңдаланып үн чыкпай,
тымыкта турум унчукпай
Терен-өзөк түбинде!..

Кырлык, 1974 ж.

* * *

Эл-Бабырган таштарын
Эбире согуп барадып,
Көзининг көк жаштары
Көөлмөк болуп айланып,
Көөркий бойы не ыйлайт,
Кан-Алтайдан не ырайт
Кадын деген качкын кыс?
Жолы туйук болды ба?
Жонын уйку басты ба?
Жок, айса неден бу качыш?

...Тойбодымга төксө дө,
Толор беди ол опо?
Тон койнына өксө дө,
Тош ноктозы божоор бо?

Туузылар туру жоругу,
Бузулар туру коногы...

1973 ж.

ТОЙ

Кулады деп јуртымда
кузнец Јайан-јеенистин
јайаанынан јангыс уул —
Базилей бүгүн той эдип,
кыймыктанып јаткан деп
табыш келди јеримненг...
Ач-соокты соок дебей,
ар-кышты кыш дебей,
Күчүргенле күчүркежип,
тонг кыртышты күчүлдедип,
тонг тобракты јара эридип,
јуукалаган оролордо
кулаш одынды јара одырып,
кулакту чой казандарда
Апчы-майман уйазы
ачу тагла чаксыраган,
ак малынан сойо тарткан,
каткырышкан, кокурлаган
кайнадып јат көчөни.
Алып јаткан балазы
тодош сөөктү кыс дежет,
оок-тобыр балдарды
ол бичикке үредет.
Базилей бойы киночы,
Бүгүнче кино, байла, јок.
Талыр-булур кокурчы,
Тойында да бол омок!
Куладынын уулдары
Кутустанып јанарлаар,
Бичиктү-Боом кыстары
Бийе-ойын салгылаар.
Таг атканча јон јыргаар,
Тапту отурып аш амзаар,

јаандар туруп, јурт алкаар,
јаштар тымып, сөс тындаар.
...А сен мында, Москвада
ала-кўне санаада —
албатыннын адына,
ас көнжүген одына?
Чучурап јаткан јон дезен,
Чур-чуманак табышту.
Өспөй јаткан јурт дезен,
Өзөгис не јалбышту?..
Јеенчегин той эдет,
Сыйынчагын јуртка келт.
Улалып јат угыбыс,
Учуры ла јаңыбыс.
Мынанг артык не керек,
Мылјы эмес, бектен бек
Уткуул сөзинг ылтам чий,
Бу үлгерди салып ий!

Танды јарлап такаа этти,
Табыш јуртка толо берди:
Ийттери болзо үрүшкен
Ийнектери мөөрөшкөн,
Трубалары буркурашкан,
Бала-барка чуркурашкан,
Эжиктери калтылдашкан,
Каалгалары кајырашкан,
Ак малын айдашкан,
Албатызы јаакташкан,
Арка-туузы јаныланган
Ачу тагла бистин јерге
Ар-кыш келип калтыр.
Айылдаш Бөксө айтты меге:
«Алтай — ару, јадын — амыр!»...

Кулады, 1974 ј.

* * *

Көзи јокко көс болойын,
Буды јокко бут болойын,
Ўни јокко сөс болойын,
Тыны јокко кут болойын!
Бийик тайга бажына
Кожо кырлажып чыгайын.
Терен талай түбине
Кожо чөнгүжип түжейин,
Өлбөй жүрзем, энмектеп
Өлөң үзүп берейин,
Барбай жүрзем, элбендеп
Баргаа јулуп берейин,
Өскүстерди сен јектеп
Өскөлөбөс Энейим!
Өзөгибисте өскө өй
Өдибисти өңдөгөй!
Өлүмистин тын јангыс,
Өзүмистин јол јангыс!

1974 ј.

* * *

Башкызы да јогынан
Балкажы да сүринди
Базып турар өзөк бу!
Јас ла келзе, коолынан
јаскы суулар ажынар,
јарыш эдип мантажар.
јангыс соот бу бүдетен,
јайым јаска көкүйтен.

1974 ј.

* * *

Сени де үйгендеп койорын,
Сени де үредип койорын,
Седеркек мойынду кулунды,
Сереенбей сен, калак, ундыдын!
Секирип јаш бойын ойногын,
Седеркеп, јайымжып ойлогын.
Сексейген минеечи чалмалу.
Сергелен бойыга танылу.

Кайас. 1974, јас.

* * *

Бооро јаста, Кандык айда,
Оору балам курук өйдө
Кайас-сууга јаш текемди
Кучактанып экелгемде:
Јаказында отоп баскан
Јаш балдарлу боро кастан
Көзин албай көрүп турза,
Көксим эрип турар база.
...Бүгүн дезе бүрүнкийде
Суу јакалай барып јатсам,
Боро каска көзим тийди,
Јаанап калтыр бала кастар.
Уулчагымды эмдеп јазар,
Умай-эне, алкыш чыгар!

1974 ј, јай.

* * *

Кыс баладый јаш аспак
Кыр бажында јангыскан.
Кыскылтым кўннинг ажыдын
Кылбыгып көрөт јаантайын.
Бу ла бойы бараксан

Булуттардын шуулажын
Энгир сайын уккажын,
Кыл јодозы тыркырайт,
Кызыл чачы јалбырайт,
Эрте онуп каларын
Эрик јоктон ырымдайт.

1974 ј.

* * *

...Салым кызып, кыйын ийди,
Салдым јүрүм болбой, кетти.
Уулчагыма јобол тийди,
Узун тилдү јабар јетти?
Балам тыны бычак-миистен
Барбай, карын, јенип чыкты.
Уур ченелте билебистен
Уурдап алды амыр-тышты.
Букту јерге јатпас дейле,
Бу јуртымнан үйим баады.
Уулды јазып, эмдеделе
Бурылаачы болуп калды...

1974 ј., күс.

* * *

Көк-јарамас! Өрө көр,
Көп эмикле чарыптай
Көк тегери тартылган.
Је түңей ле көңкөрө
Јерди карап, ајыктап,
Јеткерден коруп какпаган
Көк тегери көгөрөр!..

Көс сүүндирип, көк өзөр.
...Көбөн чечек Алтайда
Көк өлөңдө жадырым.
Ак булутка санаамда
Алкышту сөсти сабарым
Алас кептү чийгиштейт.
Ак-айас дезе селт этпейт.
«Акыр, токто сен!» дебейт.

1974 j.

* * *

Торбокту мыйгакка тийбегер!
Толынтызын санангар.
Чаапту эликти атпагар,
Чак болорын санангар.

Тозудагы сен, мерген,
Торо эмезин — токтодын.
Топчы кинис — Ар-бүткен
Тонобой, ээ болорын
Тооп, бойынды оңдогын...

1975 j.

* * *

Килебе кара өштүге,
Килезен — кинчек ол жеткер.
Иженбе жүдек нөкөргө,
Ижензен — түбек жетирер.
Бүдүнбе кызыл көөркийге,
Бүдүнзен — кызу чок түжер.
Чөкөнбө акту жоныннан,
Чөкөзөн — тынын үзүлөр.

Мойнобо баскан јолыннан,
Мойнозон — мойнын кезилер.

1975 ј.

* * *

Эски ле Јаңы эптешпес,
Эки бойын билишпес.
Јажы ла Јааны јаражар,
Јаантайын табыжар.

Јаңыны Эски буудактаар,
Јаратпай, јолын туйуктаар,
Је Јажын Јааңы башкарап,
Јенүге оны апарар!

Онын учун Эски ле Јаңы
Ончолыкка өштү туру.
Омок Јажы ла ойгор Јааны
Онын учун бир јудурук!

1975 ј.

* * *

Таадактар күреелей јуулыжып,
Табыжын-эзенин суражып,
Таңкылап, тыштанып, чайлайтан,
Табылу отурып јыргайтан
Табыскактый өйлөр ол кайда?
Та кажы јылыйган алтайда?
Таналар суркурап айдында,
Табышкан көөркийлер арайдан

Тагынан экүлөп ырайтан
Тагына ойындар кайда эм?
Тамыра кожондоор жаштар кем?
Та кандый сан башка бу үйөм!

1975 j.

* * *

«Бу не јер, не алтай?» деп,
Буркурада күлди тееп,
Буурыл башту эмеген
Буза айдар тил-чечен
Кубар-көөгө уймалган,
Бууныгып тойдо кыйгырган,
Бууры неге јайнаган,
Учурын билип кем угар,
Бурузын билбес кал уулдар?

1975 j.

* * *

Кубанка бөрүктер эмди јок,
Кулјалу тажуурлар эмди јок,
Куучынчы каргандар база јок,
Куулгазын табыскак бисте јок.

Табыжы јаанаган бу јурттын
Табына салдырбас јаандар ас,
Уурташтын, уруштын, чуугыштын
Учына чыгатын эрлер ас.
Јебреник кеендикти јектедис,
Је јангы јарашка јетпедис...

Јеендерин баштайтан таайлар кем?
Таайларын таныйтан јеендер кем?

1975 ј., Јоло.

* * *

Асты болзо көптөдөр,
Ачуны болзо өткүрер,
Өкпөлүни өчүрер,
Өскүстерди көдүрер
Акбаштунын сөзи — сөс.
Алдын көчпей, сен де өс!

* * *

Калай бердеер слер, ака,
Түрген јанзаар, јастырбас.
Кажайган башты уйатка
Түжүртерге јарабас.
Јаш ач-үрее көзине
Јакшы ады үрелбес,
Јаан күндүнин төрине
Јаман темдек эдилбес.

* * *

Ойында, тойдо, јыргалда
Ойгор кептү каргандар,
Төп куучында, тоомјыда
Төр бажында отургар!
Јаштар слерден јаш алзын,
Јакшылыкка табышсын.

1975 ј., јай.

* * *

Буурыл да болзо, Алтайым
Буурзак эмей јаантайын.
Баалап канай баалайын,
База канай алкайын,
Алкап канай айдайын!

Айдын түнде жагыскан
Айдар сөзим ассынгам,
Ачузынып кыйгыргам,
Алтай кайкап жаңылган,
Арка-туузы торгулган.

1975 j.

БЫЛТЫРГЫ ЈАҢЫЛГАЛАР

БИСТИҢ ТҮГЕНБЕС КУУЧЫНЫС

Чын,
бу улайын
угулатан куучын.
Энирде ле танда.
Эрикте, каткыда.
Түнде ле түште.
Сүрнүкте ле сүүште.

Чын,
бу улайын
улалатан куучын.
Јуукта, узакта.
Јутта, айаста.
Јакшыда, јарашта.
Јаанда ла јашта.

Чын,
бу улайын
учалатан куучын.
Јарыкта, карыкта.
Јабада, јаңыста.

Өлүмде, жүрүмде.
Оштүдө, нөкөрдө.

Чын,
бу куучын
учурлу жаантайын.
Күн сайын, ай сайын.
Кыштайын, жастайын.
Көптөйин, астайын.
Коптойын, чындайын.

Чын,
бу куучын
үзүлбөс жаантайын.
Үйде ле жондо.
Үдеде ле жолдо.
Бийикте, ородо.
Бистерде, олордо.

...Бу куучынды бистер улалтарыс,
Булгалбай, уядын алынзын жаандарыс.
Бу куучынды түгеспей улалтарыс,
Булгабай баштарын, тыгдазын уулдарыс.
Бириксин жүректер, улалзын журттарыс!
Бир чындык бу бисте, үргүлжик бир ырыс.

Бу чындыкты үзүгү жок жартаарыс...
Эзирик туманды сериде, таркада.
Сериген меелерди сергиде, жарыда!

1975 ж.

УЛАЛУНЫҢ ОТТОРЫ

Жол-жоруктан бурулып,
Жортуп ла чыксаң бу төнгө

Улалунунг отторы
Урула берер көзиге.

Лобогонунг бу тушта
Логоло берер јок чылап.
Лолой таныш уул туштап,
Лоболы јок куучындап,
Локтомчыл күүн чечилер,
«Јорт, ичкери — јүрүм!» деер.

Уур да болзо, күч болзо,
Урултпа бого сен коозо.
Улалуда бойынды
Учурлу тут, онтунды
Улуска сен угуспа.
Учын шүүнип, јуртынды
Узун тилге јалатпа.

Јол-јоругунг улалтып,
Јортуп ла чык јүрүмге.
Улалунунг отторын
Ундубагын — јенүге!

Кайас. 1975 ј, күс.

* * *

Ээн де болзо меге кеен
Эзен, јуртым, ээн эзен!
Элчиликтү јоруктан,
Эмеш-убаш ыраактан
Эбиргеним сезетен
Элден озо эптежим,
Эжимдий эрке билдирген,
Эзен, чындык эжигим!

Эки көс болуп сомогын
Энчикпей сакып ачылар.

Эже тудар колдорын —
Эригиш билбес туткалар.
Эрдин күүнин жылыда,
Эски казан, бортылда.
Этти кайнат, чайды ас,
Эпши плитам, омок газ!

Энгирлер сайын унчукпай,
Эжин сакуп, чек тынбай
Эригип конгон транзистор
Эмди ойноор, кожондоор:
Экүден кожо отуруп,
Эзен-табыш собуруп,
Эптү-жөптү аш ууртап,
Эрмектежип тыштанбай.

Онон дезе орынга
Ол тарыйын тартырып,
Оны да укпай, уйкуга
Тарма кептү таптырып,
Тууырай берзем, бараксан,
Кулагыма шымырап,
Таң атканча шулурап,
Та не ойгу жадатан,
Та не сөстөр айдатан?..

1975 j.

* * *

Күс. Күчүрген. Бүрүңкий.
Күнүңгизи чилеп ок,
Күүнзеп мендеер јерим јок,
Күлүмзиреер одым јок.
Күч јүрекке. Күним, тий!
Күс. Күчүрген. Бүрүңкий.

Энчикпей сакып туратан
Эжим эмди бар эмес.
Эжиктен кирзем, уткуйтан
Эки балам мында эмес.
Ээн батере эрикчел.
Эрикчелин көскө чел.
Эт-јүректен јүк түшпес,
Эдер ишке кол јетпес,
Бууныккан сагыш туй алар,
Буурын ачып, тын јайнаар
Күнкүлдүүш көңдөй күптердий
Күндерим өдөт бир түнгей...

1975 ј.

* * *

Кеен Майчиковко

Бууныгатан тужын бар.
Бу тужында булгалар,
Мунландырып тужактаар
Мун да сурак табылар:
Кўски энгир койылза,
Күчүлдеп јүрек согулза,
Кайда барар? Канайдар?
Кандый тыныш, тыш алар
Айакча бу городто,
Агыны туйук ородо?
Качан мендеп келетен,
Каран сүүнип киретен,
Бууңыгып эмес, тегин-ден
Бу бойынча једетен
Кару јер јок болгондо,
Карачкы бу оромдо?..

Көк экранды канчазын
Көс чыладып шыгалаар?
Катыс улус каткызын
Канайып угуп шыралаар?
Ээн, көңдөй бу турада
Эмди бисти не тудар?
Эригип, телчип не базар?
Эбин таппай не турар!
Баратан јер табылар!
Барнаулдан кыстар бар.
Бистин алтай јаш врачтар,
Биске јуугаш кыс-балдар.
Канынды ойноп шууладар,
Карачкы күүнди таркадар
Канчын-јараш от анда,
Карын да јакшы соот анда,
Болчок ботпыш турада,
Бойдондор јаткан талада.
Кажы, Кееним, јаш таайым,
Түрген јазан, капшайын,
Түн јапшыра баралык,
Билбеечи болуп јол аайын
Бис оморды табалык.
Оройысты кечирип,
Омор бисти кийдирер.
Тоныбысты чечтирип,
Толукта кыс «Өткөр!» деер.
Акту-кару бойлоры
Ас та болзо тургузар,
Ажы-тузын амзадар.
Кожондолып, ойнолып,
Коомой до болзо толголор,
Коромјык, кайык танголор.
Оны-мыны модорлоп,
Отурбай бис омордо.

Бууныгыш калас деп ондоп,
Кўски түнде кўўнисти
Кўлўмјиле бу томдоп,
Уч ортозы болордо,
Ўзўп изў сўзисти,
Бурлап-терлеп чыгарыс,
Бурулып бис јанарыс.

Бу јўрўмде корыйтан
Бузулбайтан бек ырыс
Бу эмей деп кўўркий-кыс,
Бис чындыкты ачарыс,
Бир аргазын табарыс,
Карыкчалды таштайтан,
Кайкалды танып баштайтан!..
...База оноор эртен ле
Барарыс тўн кирзе ле,
Кеендик кўўнге эртелеп,
Келерлик кўнди белгелеп.

1975 ј.

СЫГЫН АЙДЫН СЫНЫК КЎСКЎЛЕРИ

* * *

Бу ла!
Булутла
тенери буурайа тартылды ла.
Тагары јуук кыру табарды ла.
Мечин соокторын
сыгыртып божотты ла.
Сыгын сыбыртын
сындарда баштады ла.
Мечин ле Сыгын
ўндерин солушты ла.
Менин де сыным
ўдезин толушты ла.

* * *

Куран ай өтти
кунукту.
Сыгын ай келди
сыгытту.

Чыгымы көптөди,
чыдузы да өсти —
бууныгып буурымнын:
сызым сыгылды,
чылабас бу сыным
чындаптан сыныкты.
Бозомдо бозордым.
Бойымды сомдодым.

* * *

Куру ором. Ингир бозом.
Куркун узун агыр болзом,
Каран-туйук бого катпай,
Канат жайып, учуп барбай,
Кайда, анда уулым, кызым,
Кайран каным, улу сызым.

Айрып алар —
өзөгим сыйрып.
Канай айдар —
өткүрө кыйын!

Кандый кату
өйдин жаңы:
кадытка багып,
канайтса — табы!

* * *

Куш та болзо уйазына
Куркулдаган учар жана.

Кайда барар, качан — балдар.
Јеткер-шыра, бу не ыра —
Јерингнөң ырап,
Је кайда барар?!

* * *

Күн-ай, јер-тегери
Күп эдерге јеткелек,
Күчүлдеп јут келгелек.
Күс-абакай кедери
Күрен чүмин чечкелек,
Күремели түшкелек.

Је күн јанган, кыскарган.
Јебетенин јамынган
Јебрен туулар — айулар
Јелбенгдешпей тымыган.

* * *

Кайкамчылу ай — Сыгын.
Калын түнде ай чоґын
Кайындарга калайлап,
Калбырадып чагылтар.
Кайас суузын кыйкалап,
Кайкалаган куу чылап,
Толкуларга чомултар,
Токунал, серүн чагылтар.
Токтомырлу јол јогын,
Тоомјылыктын јоругын
Тонг јүректи торгулта
Тоолоп келер ай — Сыгын...

* * *

Уруп баштайт. Убалдайт.
Учы-бажы табылбайт.

Башталганы бу кўстинг.
Астыкканыс бу бистинг.

...Кёсти эмди јумар ла,
көрүк болуп тындаар ла,
көстүк болуп шыкаар ла
Јут-јулакай јулдайтанын,
Јаңмырлардын јалмайтанын.

Кандый эмеш Сыгын ай?
Кайдан эмди јай, ай, кай!..

* * *

Ой, алтын кўс-абакай
Ойто келди, сүүн, Алтай!
Омок тойлор шуулагай,
Ойындары улалгай,
Сыр-јаңарлар угулгай,
Сылу кыстар сөс уккай,
Сый-белектер ол алгай,
Сыны сүрлү абакай,
Сени јоным алкагай!

Кайас — Переделкино, 1976 ј.

ТАНЫТПАГАН КУШТАР

Та түш јеримде,
Та чын јүрүмде,
Көкө лө түште
Көк-айас түбинде
Ўч куш ўстимде
Учкулап бараткан.

Ол ок тушта
Олорды учушта

Та кандый куштар
Таныбай кыштап,
Булгалдым эн баштап
Бу мен бараксан.

Каркыра болзо —
Карыкчал темдеги.
Турна болзо —
Туштажу темдеги.
А куу болзо —
Айрылыш темдеги.

Танытпаган куштар
Та ненин белгези!

Айулу, 1975 j.

* * *

...Түнде бүгүн соок келген,
Түжиме бүгүн сен кирген,
Ойто ло мени онтодып,
Сен жогынды онтодып.

Түнде бүгүн кар жааган,
Түжимде дезде жаш жааган:
Озогы күүнди ойгозып,
Ол күндерди ойгортып...

3.12.75. Кайас.

* * *

Бир тушта айланган,
Je эмди жылыган
мындый ок кар,
сүт-ару кар.

Бир тушта койылган,
Je эмди кайылган
мындый ок тўн —
сўр-кара тўн.

Бир тушта ойногон,
Je эмди ондогон
мындый ок кыс —
сўрлў-јараш кыс.

Бир тушта болгон,
Je эмди онгон
мындый ок јўрўм —
сўреен јаш јўрўм.

ПОЧТО САКЫП БОС ТАҢДА

Бодоп то болзо, сакыдар
Почто бары јакшы ла!
Кемнен де келер самара,
Кем де уткуур јажынла.

Кем де сени сананар,
Кенетийин табыш эдер,
Јер-тўбинен солундар
Јергелешкен једип келер.

Кемнен де сеге кўн тийер,
Соок јуртынды јылыда.
Керсў, тирў сўс ийер,
Бос таңынды чалыда.

Соото, каткыр, амыра —
Солоғы болзо самара.
Сынғырап келзе сўс кара,
Сызылып јажын табыра.

Солун сөстү самара
Соокто сынын сергидер,
Сорбуларын тартыар,
Согуштарга жүткүдөр.

А кемге бүткен, иженген,
Айдып-жайнап бичиген,
Өчөп, көкүп, өчөжөр,
Өөн-бөкөнди көптөдөр.

Кызар, сыгар, электеер,
Кылыгы жабыс шок эдер.
Керек болзо шык эдер,
Керек десе кинчектеер.
Кезип-туурап буурынды,
Кемжип-чогуп буруунды.

Ала-күне айтырта
Ачу баскан бу тушта
А канайып актуга
Ачынатан почтага.

Бой-бойыска карамдаш
Болбогон до; кара таш
Буурыбысты корондоп,
Бузулган болзо журтыбыс,
Бурулузы почто бо?
Бу ла эки бойыбыс!..

* * *

Бодоп то болзо, је сакыыр
Почто бары јакшы ла!
Таг кажайар, јер јарыыр,
Тап эдеринг капшайлап.

Ойгоно чарчап, јүс јарып,
Отурарын почто сакып,

Кечеги чактан там ырап,
Келер күнге санап, карап...

Кайас, 1976 j.

* * *

Күскүни тоозын туй туткан.
Көрүнер кижиге жок эди.
Ондо таныш кебинг де
Жоголгоны удаган.

Арчыыр керек. Тидинбей,
Алаатып турум бүдүнбей.

* * *

Жай өткөн. Күс өткөн. Кыш өткөн.
Коромжук күндөрлү Кочкор ай.
Жагыскан жадырым чөккөнгөн
Городто экинчи жыл улай.

Эпшизиге жогынан жылузы
Эмештенг жылыган журтымда
Эңирги одымды чылазын
Эрик жок күйдүрүп тургамда,

Эжимнинг ле эки баламнын
Эрмеги, кебери кайкалап,
Эбелип келгилейт каранын,
Эжикти сакыйдым, тыңдалап.
Эбирip келгендий жангылап.

Кайас, 1976 j.

* * *

Канайдарым мен, канайдарым?
Сакылта узак болгон.

Канайдарың сен, канайдарың?
Санааркаш узун болгон.
Канайдарыс бис, канайдарыс?
Салым ондый болгон.

Сакылтамнын узагын
Jүрүмимле јартаарым.
Санааркаштын узунун
Jүрегинге јартаарың.
Je салымнын учурын
Јенил неле јартаарыс?

* * *

Бар ла чылап багырып,
Арслан чылап алгырып,
Айу чылап огурып,
Калаптанып јайнадым.
Каныгыш — кату кайралым!

Куу ла чылап кунугып,
Турна чылап бууныгып,
Каркыра чылап карыгып,
Каран-туйук јайнадым.
Кыйналыш — тапту кайралым!

...Кайттың, кайттың, кайраным,
Кан-јүректи кайнадып?!
Кайралдан артык кайралым —
Камыскан сүүжин кубалы!
...Кайылган сүүжин јайналы!..

Каһас, 1975 j.

КАТАН СЫН

Кемибис капшай өзөрин
Тенгдешкилеп туратан
Тенг тужыстынг ойлори
Келбес болуп ыраган...

Узун сынду Борый дейтен,
Узак ойгө көрүшпеген
Нөкөримле удур-тедир
Учураштыс бозом энгир.

— Кандый өзүп калган!—деди,
Кайкап меге катап көрди.
Жок, нөкөрим,
мен өспөдим,
Кайдан менде өзүш эди!
Жобоп бойынг, шүүлип эдинг,
Катан сынынг каткан эмтир...
Кайткан түрүм!
Кайран жүрүм!

1976 ж.

КЕРЕГИМ ЛЕ АЛАНЗУМ

Бажы-көзим айланып,
Башка санаа алынып,
Базып жүрдим унчукпай
Майма суузын жакалай.
Башкы керек, бар жүрүм,
Башталгалу көс-көрүм,
Баатыр уйем, бу ойим,
База уйим, балдарым,
Бастыразын көдүрдим,
Баш-жүрөккө бадырдым,

База күч ле базарга,
Бадалып карга барарга.
А Керегим амадап,
Аркама сайат: «Бас ла бас,
Алып болзон, јаан алта,
Аайы болор, јол аяса!»
Је Аланзум карамдап,
Јегимнен тутат: «Токтодын,
Јеткерлү јол, бил, тында,
Једими ас, јетпес тын!»
«Јок! — дедим мен ологро, —
Јол ортого токтоорго
Јобол меге тийген бе?
Јоболдон чочып, мен эр бе?
Јонго керек Керек — чын,
Је Аланзу да арга-тын
Јолду, чындык болорго,
Јегүнинг баазын ондоорго.
Экүлен керек. Чын аайын
Экүленнен јаантайын
Элий-селий тындайын,
Эркиндү јолго алайын!»
Бат, анайып аайлажып,
Бажын-учын ылгажып,
Базып јүрдис јол шактай
Майма суузын јакалай:
Аланзум ла Керегим —
Айрылбас эки нөкөрим.

Кайас, 1976 ј.

* * *

Канча јылдар бажында,
Қаңчын јаштын қажында

Катап ойто туштажар,
Каткырыжып таныжар
Кандый да солун сыркын бар,
Кайкалду бир салым бар.

Кайнап жүрек согулар,
Карузып көстөр жашталар,
Кару не де суралар,
Каран сезилип јарталар
Карлу кышкы энир бар,
Кайран ла эки бойыс бар.

Келин де болуп өскөрип,
Кеен кеберинг онбойтыр,
Керсү, ару көстөринг
Кечүлерде сообойтыр,
Кемзинчек ле бойынг бу,
Кеберкек көөркий, күмүш куу!

Сакыбастан көрүштис,
Санабастан тушташтыс,
Санаабысты угуштыс,
Салымысты билиштис,
Өзөгисте јаркын бар,
Өскөзининг байы бар!

Айлатпаган бу тушташ
Актубысты байлагай,
Айтпас, ачпас сүр-јараш
Амадулу чагылгай,
Ачулу сүрдеш јайлазын,
Агару ырыс јайалзын!

Карыыр тушка јетире
Канча јылдар ичкери.
Кандый телкем эбире,
Кандый бийик теңери!

...Катыс та болзон, кайраным,
Качан да кару байрамым.

Горно-Алтайск, 1976 ж.

* * *

Калыгын ба, катын ба!
Каруузын шүүп таптын ба?
Канча жылга бу сурак
Кадап келди, тирүү чак!

Калыгын ба, катын ба?
Кайлык журтын тапту ба?
Каймак-саржун тату ба?
Каруулу сурак кату ба?

Калыгын кару болгожын,
Катыннын кулы кем болор?
Катын кару болгожын,
Калыгын уулы кем болор?

1975—76 ж. ж.

* * *

Жылгыры эмес болзо до,
Жылдан чыгып, баш болзын!
Жылу жайгы бозомдо
Жыргалыс кен бодолзын.

Бозомтык, күч бу жылдан
Бозого алтап чыгарга,
Бойысты бош салбастан
Болушканыс — жаан арга.

Чыгым жоктон жыл чыктыс,
Чыдубыс жетти бу бистинг.

...Чын келетен бир ырыс
Чырайыңа күн берзин...

1976, июнь.

ТАҢ АЛДЫНДА КҮҮК ЭДЕТ

Таң алдында күүк эдет,
Танылузын үниниң!
Табыскакту күүн келет,
Табылбазын түбининг...

Күүктинг үни бу тушта
Күр-көксинге кайкалдый.
Күүнзеп, сүүнип уккажын,
Күчинди бил — талайдый.

Кату сагыш, карыгыш
Кайда барат кенетке!
Кайран бу жай, карлу кыш
Канайып ойто келет не,

Качан камык жолдорын,
Качандык болгон эл-жонун
Каруулу сени эткенде,
Караны жег дегенде;

Качан ару бу таңын
Катап адар тужы бар,
Качан жажын-жаркынын
Кайкалду күүк жажырап.

Кандый салым белгелеп,
Кайкада эттинг, көөркий куш?
Караңуй жолым илелеп,
Кайып ла бер сен тудуш.

Быйанду күүнди жылытпай,
Быжарлуга жуктыртпай,

Базар болзо тўс базар,
Башказы кайтсын, таң адар!

...Таң алдында кўўк эдип,
Та нениг бу ырымы?
Таң эдин ји, кўдўрип
Табыскактыг туурамын!..

Қайас, 3.6.76.

ТАМЕРЛАНЫҢ КААЛГАЗЫ

АЛТАЙ ТҮРКТИҢ СӨЗИ

«Алтайдан чыккан түрктөр,
Алып-жуучыл күлүктөр
Алтынчы чакта табарган,
Самаркандты бактырган» —
Анайып биске жолчыбыс,
Согд¹ кирбиктү солун кыс
Сонуркадып жартаган.

Акыр, акыр, токтогын,
Арай эмеш жартагын!
Айтканың меге терең сый,
Ай чырайлу узбек кый.
Мен де Алтай койнынан,
Самарган туунын куйнунан.
Солун сеге угулар
Согожок то бисте бар.
Эленчик угым жартаза,
Эр тодоштон мен база.

¹ Согд — VI чакта Улу түрк каандыкка багып кирген эл, төс жери Самарканд болгон, алтай түрктөр оны Согдак эмезе Согожок деп адайтат.

Көк түрктөр көрнөөзи,
Көп уктардын чиймези.
Је колыма үлдү тутпадым,
Јемзенип јондор баспадым,
Јеңил салым албадым,
Јеримде мен јуртадым.
Аксак-Темир магы ба,
Јок, јеенининг чолмоны
Ал-санаама, кайкаба,
Јолду кереес болгоны.
Онын да учун улайын
Унутпай саңап турайын:
Улугбектин улу тынын
Укумалдар кыйып тура,
Јардындагы алтай тонын
Јара тартып чачкан туура¹.

...Кара күүндү калју өштү
Канду кылыш кайрап туруп,
Кайдан сессин! — кандый буру
Кан-Алтайдан каргыш кептү
Канча үйеге өдөрин,
Кату јаргы түжерин:
Кызыл тынын ойгордын
Кыиганы учун ол тоннын
Түктеринин тоозыча
Түгенбес деп бурузы!

МӨНКҮЛИКТИҢ МЕЧЕДИ

Биби-Ханым абакай
Бийик чаңкыр мечеди

¹ Озогы бичиктерде Улугбекти өлтүрер тужунда ол јардында алтай тонду болгон деп айдылат, тем-
дектезе: В. В. Бартольд, Сочинения, т. 11/2/, стр. 159.

Ой өткүрө кубулбай,
Оңи чыкпай өңдөйди.

Шак мынайып Тамерлан
Шаалта эдип үйине,
Бузулбастан жазаткан
Бу мечетти сүүжине.

Жылдар көмди, жоткондор —
Жылыды тергее-ороондор.
Жуулап алган эл кайда?
Жууп чогулткан жон кайда?

Тамерлан орды эмди жок,
Талалып калды согоон-ок.
Тар болуптыр жер-очок,
Ташталып калды соогон чок.

Же жерге кирбей бу мечет
Жемирилбей мееркежет.
«Жадын чакка жерде» — дейт,
«Жаңыс ла сүүш мөңкү!» дейт.

...Чактын чакка мөңкү эл,
Чачылбайтан кебедел
Ак-жарыкта сок жаңыс,
Ады онын — Кеен-ырыс...

САМАРКАНДЫНГ ЖҮРЕГИ

Көө мечеттин жанында
Көк чекпендү үч карган
Көрнөө өйди жууктада
Көстин көскө жолуккан.

Чырайын көр, оборын,
Чынгыс тушта шак олор

Чыдым жуучыл болгонын
Чындайынан ойгортор.

Je сурап уксан, угын да,
Уранын да аймааткан.
Jeбрен кўлўк канын да
Урадып олор унуткан.

Кайдалык биске онызы,
Кайда ла Ойдин жаргызы.
Ка, шўўй тартып тескери,
Катапта оноң ичкери:

Бу ла мечет јанында
Улу базар кыймырайт,
Качангы чак тужында
Кайнаган чылап, ол кайнайт,

Самаркандтын јажына
Сообой соккон јўреги.
Ойлор, јондор канына
Оскорилбей озоти.

ЈАРАЖУ

Сайлама чололу минарет.
Сағыскан чекпендер. Медресе.
Куулгазын чорчоктор эбирет,
Кугарбас ондорин ширтезе.

Ак троллейбус барат оромдо,
А ондо — озогы каргандар.
Отурат, бодозо, јоргодо,
Оронып тас башка чалмалар.

Ойгордый кебери токунаал,
Отурат кедейип аксагал.

О, чындап та, мында бир тушта
Ончолык болгоны эм кайда?

Ок-жаалар окпынду сыгырты,
Олјоның, камчының јызырты,
Онтулу албанның кыйыны,
Озогы чактардың ойыны?!¹

...Регистан тепсегин торгулта
Эштектин базыды асфальтта.
Устазтын¹ калтылдууш тардайы.
Унчукпас, је ачык чырайы.

Терлеген јиткези јалтырап,
Эртелеп базарга барадат.
Телекей табыжын ол тындап,
Эдетен иштерин сананат.

ЭКИ ИЙДЕ

Тамерланның тымыган
Таш кабайы эм бу ба?
Улугбек те тыш алган
Уйуктап бу јады ба?

Улу јуучыл улдазы
Ороондорго чак салган.
Улу ойгор јеенизи
Орчыланга чок салган.

Бүгүн де экү бир кыпта
Бүрүнкийсү тымыкта
Јаба-коштой мөңкүлик
Јатканын шүүп көрөлик.

¹ Устаз — ус, не-неме ондөөр, јазаар кижиге (Уз-бектеп)

Элен чактан кырышкан
Эки ийде нереези
Таш кабайда, кайракан,
Табышканы бу нези?
Тартыштын ла амырдын,
Таадазы ла жеенинин?
Олјочы ла ойгордын,
Улугбек ле Темирдин?

Гур-Эмир,

* * *

Ўзбек, таджик — карындаш,
Ўзегер эмди аралаш.
Ўлее, салым учурын
Ўлешпегер тамырын.

Тыныгар с. ердин бирикти,
Тынзынып, өчөш болбогор.
Јаба јаткан јурт эмди,
Јаңыгар јаңыс, бодогор.

Бой-бойына өдүжип,
Болзын с. ердин јондор бир.
Болужып ла јөмөжип,
Болорыгар өзүңир.

Таджик, ўзбек — карындаш,
Тартышкылап кайдатан:
Тарихеерди¹ кайлыкташ
Тапташтыра кандаган...

* * *

Јебрен Ираннын јеерендий кызы!
Је кемнин сенде каны ла сузы?

¹ Тарих — озогы тўўке, история

Кўлер Ираннын гўл-чечек кызы,
Кўйбўрейт сеге жүректер сызы.

Табыскак Ираннын тармадый кызы,
Тартылды сеге канчанын көзи?
Эленчик Ираннын эрјинедий кызы,
Эгелди кеенинге канчанын сөзи?

Јебрен Ираннын јеерендий кызы,
Једер бе сеге көктин жылдызы?
Јебрен Ираннын јеткердий кызы,
Јенгер бе сени көчкўннин чалмазы?

Гаремде де кон, карыкта да отур,
Кубулбас кўндий кубуксу чырайын.
Канынды да колы, кайлыктап та удур,
Кумакты өдөтөн кутук суудый бойын!

ТУРКЕСТАН

Бу тўштүк талада мен болбогом азий.
Бўр-јыраа өткўре јүткўген сыгындый
Быдырап ичкери чыгарга кўч кандый,
Бўрўнкий тўўкилер өткўре јаркындый
Булгабас чындыкты ачары шак андый.
Бускаланг чактардан изинди тапкандый.

Кеп-куучын, чын жүрўм биригип келишти,
Калыктар ла уктар керчешпей билишти—
Кызу от-јаларда өртөлип, кадыжып,
Таш-кумак, сай-чарак, той балкаш табыжып,
Талалбас өргөлөр талазын туткандый,
Талдама јаражу тамыры шак андый.

Тамерлан Каалгазы деп кызам капчалда
Ачылар-јабылар кайанын јанында
Эфиоп ло јопон, панам уул да коштой

Сур-ногон жыландый поезд суу олјондой
Сунганын көрөдис — бистерди озолой,
Эртеги, эртенги өйлөрдү ол колбой.

Сагыштын айладу көрүжин тарткамда,
Санаада, бодозом, бу мында азыйда
Өткөндий ошкожым: качангы чагымда
Ал-түмөн черүнинг ортодо баргамдый,
Алтайдын алыбы деп нерее алгамдый,
«Өштүнинг тынын кый!» эзелет жуучыл кый.

Узакта арсландар аркырты бодолду
Узбектин амыргы тартканы кайкалду.
Каандардын жарлыгын калыкка жарлайтан
Качангы Регистан эм жаңы ойынду —
Прожектор чогына тижитам кажайган
Африкан кыстарла бийебис окпынду.

Эбире күрееде күренгеш чырайлар,
Эл-туган деп мени курчаган нажылар
Эң баштап та келзем, же мени таныган,
Эскертип, өй түбинен адым такылган —
Олорго, жиржилгиндий, сомду јер-Алтай,
Онойып Түркөстан да меге ачылгай.

Багдадтын бойынан бу чулу бир араб,
Барадыс, сөйлөжип, Ач Чөлди аяктап.
Сугарыш јанынан сурактар сызылат,
Субакташ ажыра куучыныс јазылат —
Јорукта сөс алып, јолыбыс кыскартып,
Јоткончы Кутейба-эмирди ойгортып.

Исламды бу јерге өткүрүп, јайарга,
Ичкери бистерге илбизин јандаарга
Амуны кечкилеп арабтар киргендер.
Таластын чөлинде талажу-согушка

Туркестан салымын аайлажып мун жылга
Токтоттыс оморды бис, көчкүн түргештер.

...Туркестан, мен сүүнедим сени көрөргө!
Туткунга-олжого, жалбышка ла өрткө
Тутуртпай, жайнабай, жайылып жарандын.
Жалбышту сөстөргө, нажылык көстөргө
Жангыдан жиидиркеп жебрэндик бу өргө
Жаркынын, жыргалын алынат эл-журтын.

Азия, Африка уулдары ортодо
Албаннын, жайымнын учурын ондодо
Айдатан сөзимди мен база кожом, —
Азийда бу сего эл-адын да берген,
А бойы аякча Алтайды элеген
Алтай түрк деп калык
шак бу мен болорым.

Самарканд, 1976 ж., октябрь.

БИС ТАРТЫЛГАН ЭРЖИНЕ

Мурат Ауэзовко

Тартылат казах талага,
Тартылат кыргыз тууларга,
Тартылат туркмен чөлдөргө,
Тартылат узбек көбөнгө,
Каткак таджик — бакчага,
Кара-калпак — ак малга,
Кату уйгур — калага,
Капшун дунган — маалага.

А бис тартылар эржине
Ады кандый ол эди?
Эл-Алтай кижжи көксине
Элеген төри жок беди?

Акыр, најым, бис не тым,
Айса болзо бис те тын?
Агын-көгин ачалык,
Аайына мынын чыгалык.

...Калыктар аскан јес казан —
Кайнайт, шуулайт Туркестан.
А мен, угужып-билижип,
Алтайдан түшкен јаш кижии,
Орто Азия ортозыла,
Озогы јолдор ордыла,
Асфальтталган оромыла
Омок базып, алтайдым,
Ајыктайдым, тындайдым.
Согонолу солун ашты
Солдоп-олдоп, сонуркажып,
Оны-мыны озоложып,
Ончозын ла «ашайдым»,
Озогызын сезерге,
Ойгорлыгын эзеерге,
Бир киндигин билерге,
Бистен чыккан дежерде...

Алатау тамырын
Алыныптыр Алтайдан,
Аму-Дарья агынын
Айдап чыктыр Каңайдан,
Куба чөлдин түбинен
Куйулып келтир Кара-Кум,
Улу Стене төзинен
Уружып келтир уйгурым,

А бис бедреген эрјине
Ады кандый ол эди?
Эл-Алтай кижии көксине
Элеген кереес јок бедии?

Жок!

Алтай да кижиге кудайлу —
Айлу-күндү Алтайлу.
Танышкан улус тамырлу,
Табышкан уктар амырлу.
Коштой өзүм башталат,
Колбулузы жарталат,
Колуныжып укталат,
Бой-бойына тартылат.

Алтай да кижиге кудайлу —
Айлу-күндү Алтайлу.
Тартылат алтай Алтайга,
Тайга-ташту кабайга,
Жер-Суузынын жерине,
Жебрен киндик элине,
Көк тегери түбине,
Көрүмнүн чын ээзине.
Алтайыс барда, бис те бар.
Ордыбыс барда, очок бар.
О, бисте де бар ине
Отту-чокту эржине!

Кажы ла калык аңылу,
Кажы ла калык башкалу.
Же аңыланыш, аңдыш жок,
Же башкаланыш, базыш жок.
Калыктар — бисте карындаш,
Кажы ла тил, жан жараш,
Камык уктар бирлик, нак,
Качан бисте кара, ак
Каралашпас жанга мак!
Качандык турзын Совет чак!

Алма-Ата, 1975 ж.

ЈЕРЛИК КАСТЫҢ КЫШКЫЗЫ

*...Кадын төмөн кас келди,
Канат төзи бош келди...
Алтай кожонгон*

1. ПЛАТФОРМА «ЛОСЬ»

Ярослав вокзалда, азыйда чылап ок,
Чымалыдый кайнап, кыймырайт кара јон.
Бу ады ла солун бу платформа «Лосьто»
Буланы да јоктон бис јатканыс ондо.
Москванын курчулык јолынын куйнунда,
Макалу талада, агаштын јуугында.
Јакшынак ол тушта коп, корон јок ошкош,
Јаркынду да јүрүм, јалбышту да окшош.
Бойыма ла бойым түжүрип кунугыш,
Болгобой санааркап, эскердим ол тушты,
Ол эски тураны, энирги ол школды,
Бустажып шуулаган электричка јолды.
Сен ондо иштеген. Сирейген уулдарды,
Ўреткенг ишмекчи јажы јаан балдарды.
А јакшы бир ойдө, байрамду күндерде
Алтайлар јуулыжатан биске бу үйде.

Бойыма ла бойым бууныгыш түжүрер
Бу санаам-сагыжым найланчык өткүрө:
Жылдарым кыптарын өткөни чилеп ок,
Жылышкан улусты өдөдим, сүүжим жок.
Сыктырып, кыстадып энирги вагонго
Сыгылып киргейжим, жолуккай нем ого?
А нези башкалу — азыйы ла эмди?
Жагыс сен жок эмди. Балабыс бар эки.

Та кирет, та кирбейт санаага ол өйлөр,
Же кирзе де, оноң эмди не өскөрөр!
Бис эмди айрылдыс, бойыбыстан ырап.
«Лосьтогы» жатканыс ундулды да узап.
Бу платформада сен эм токтобо удап,
Бойында ла каран жоктонып оны тап.
Жүк ады ла биске — уулыбыстый — орток.
Буландар жок мында. Билебис эмди жок.

1976 ж.

2. АДАЛУ-УУЛДУ

Сүре ле бу түндерде
Түштеримнинг түбинде
Таскыл бажы адырман
Такыган тайгам Бабырган.
Эдегинде кебистий,
Ак чечек ле көк чечек.
Эдегинде эликтий,
Бир уулчагаш капшун, чеек.
Көбөлөктий элбендейт,
Көк өлөңди тепсебейт.
Өскүс эмес, адалу.
Ойынчык эмес, ок-жаалу.

Таңма адып ойногон
Та не табыскак болотон,

Тудардан болгой, ок-јааны,
Көрбөгөм дө мен оны.
Байбарак тодош тайгазы
Бабырганның төзинде
Адалу-уулду танмазы
Кайдан келет тўжимде?
Лок, ол — тўш эмес, онтуум
эмей

Бадынбай ашкан жүректел
Лоболдо уулым узак эмей,
Бараксан балам тўштўкте...

Черемушки, 1977 ж.

3. ЭНЕЛҮ-КЫСТУ

Энелү-кысту метродо.
Эптүзин кожо болордо.
Кызы болзо чөрчөктөйт,
Кыгылдап ол борбондойт,
Энези дезе чөкөбөйт,
Эркелеп оны токтобойт,

Энелү-кысту болордо,
Эптүзин олар экүди.
Ле не де, не де олардо
Леткил эмес көрүлди.

Кеберинде келиннин
Кем де сеспес јоктом бар.
Көстөринде кызынын
Оскүзектин өди бар.

Буларды көрүп, кайтым деер,
Буурым-ичим өртөлдү:

...Бу да, бу да кижиде
Бузулган јурты јок беди!

метро «Новокузнецкая», 1977 ј.

4. ЭКИ ЭРЈИНЕМ

Эрјинелү эки таш,
Эки мениг балам јаш,
Эрик јоктон көксимди
Эгейт, өйкөйт бу эмди.
Эреп, јайнап өдимди,
Эретидет өйимди.

Эх, јүрүмди-јүгимди!
Эрлү мен деп јүргемде,
Јүдегимди-күчимди.
Эрјине де болзо — таш.
Эки мениг балам — јаш...

«Юность» коночылык, 1976 ј.

5. КАРЫЖУ

О, јаантайын шак андый!
Јолуктырбай тургандый.
Көкүмзиреп, өрө көрүп,
Көдүрилип баратсам,
Чөккөмзиреп, төмөн көрүп,
Көндүрө өдүп барадат,
Јылыжар бу тепкишле
Јылгайакту ээжиле —
Ун чыгарзан, ајаарбас,
Удура бир бурулбас,
Уйиме түңей кыс-келин.
Унчугып, ого не дейин!

метро «Киевская», 1976 ј.

6. УРЕНГЕНИМ ААЙЫНЧА

Балдарга тавар садатан
Магазинге киргели,
Базынып ачу санагам
Балдарым эске келгели.

Кичинек балдар өзүңир,
Кинчектүзи бу эмтир.
Керек десе мен эмди
Кебин-кемин билбедим!

Көзінге тийзе ойынчык,
Көрбөөчи болуп капшай чык.
Көөркийлерди, жаштарды
Көрбөгөнім жыл ашты...

Черемушки, 1977 ж.

* * *

7.

Жирме бир чакка, кайракан,
Жирме беш ле жыл калган!

Эки мунг жылда уулыма
Жирме жети жаш толор.
Эмди меге чилеп ок,
Эр болотон туш болор.

Ол тужунда ондолып,
Омок-жимек эр болуп,
Адалу-уулду јолугып,
Аайлажарын ба, уулым?
Албатыннын јоругын,
Алтайыннын тын-угын,
Адайыннын учурын
Алынарын ба, уулым?

Кайас, 1975 ж.

8.

Көнгөрилзем, көзиме
Көөркий эжим эбелет.
Чалкойто түшсем, жүзиме
Чачтары эже төгүлет.

Je бу — жүк ле көрүлөр!
Jeмирилченг көспөктөш.
Jeнил эмес бу өксөш,
Jeдим эмес, бу өчөш.

Ылтам жазап ондошпой,
Ырбажып калдыс бойыстанг.
Ылгап болбой, бодошпой,
Ычкынып койдыс журтысты.

Эмди бистер, поездтий,
Эки башка шунуган.
Эмди биске элестий
Экпиндү туштын сүр-шуурган.

Эбиртерге ярабас
Эмди биске ол тушты,
Ўр де, ўрбе — ярыбас
Ўзүк өзөн одысты.

От то дезде от болгон,
Очогыста жалбышту.
Кеткен, сенген, күүн соогон...
Кемибис сескен ол тушта!

«Москва» коночылык, 1977 j.

9. ЈЕРЛИК КАСТЫҢ КЫШКЫЗЫ

...Јаңыскан јерлик кас...

Јок, ойто ло эбелет,
Јоктомчылын экелет

Карангуйда јалт эдер
Кайкамчылу сўр-кебер:

Бош канады салактап,
Бойы дезе калактап,
Бозомтык сындар баштарын
Болгобостон табарып,
Апагаш бу јундарын
Арайынан ыкчынып,
Ай-карангуй тўниле
Арасей јер ўстиле
Јолго орой чыккан кас,
Јобоп учкан кайран кас.

Је кем сезер бу тўнде
(Јок то эжи, најызы!)
Јерлик кастын кўксинде
Јоктоныштын кышкызын?
Ай-карангуй ўткўре
Ачузы батпас кайткан кас?
Булут, туман кўдўре,
Бу тўнде кышкын угулбас!

Онын учун јангыскан
Омок бойын сыныктын.
Орой учуп, астыккан
Ондый ачу сыгыдын...

Москва, 1977 ј.

* * *

10.

Сўўжибистин ўрени,
Сўрекей кару балдарым,
Сўрнўгип, слерге кўўнзейн
Сўрлў јўрўм адарын.
Бўгўн слерден узакта,

Бүркүк таным тужында,
Бүдүп слерге күүнзейин
Бүткүл жүрүм сүүнчизин.
Сүрнүкпей, база күүнзейин
Сүнөөм кептү ырысты.
Сүмер кептү сүүрейип,
Сүттий эки жаш касты
Сүре сакыйын жанарын
Слерди, кайран балдарым!..

Переделкино, 1977 ж.

11. ҮЧ АЙАК

Үч шаајын аяк алдым
Үйден чыгар тужымда —
Үйимди, эки баламды
Ундутпаска јолымда.

Бирүзи сынды јолойын,
Билбей, көрбөй калтырым.
Экинчизин мен бойым
Эмтирип, јерге ычкындым.

Је аяктарым мен ойто
Јелимдедип алганым,
Јенгил беги олодо
Јемтик барын сананып?

Үчинчизи сынгалак,
Бүдүн эмди үстине:
Изү чай ичер бир аяк
Бүдерим јаңыс бу ине.

О, үчүнинг кемизи
Ол аяктын кереези!

Черемушки, 1977 ж.

12. ЫРЫМДАШ

Бу да кижі салымда
Бир ырызын билетен,
Быйан болгон тужунда
Булут сеспей жүретен.

Капшайын өтти јаш јылдар,
Кожондоп аккан түс јулдар¹
Коолы јаанап бирикти,
Коолоп јаба көндүкти.

Билелик ол тужубыс,
Бистинг студент журтыбыс,
Бир сананзам, сок јаңыс
Бийиктен түшкен коот ырыс.

Арга-чагыс ас болгон,
Амаду да көп болгон.
Карман буудак болбогон,
Качан жүрек коологон.

Өөн-бөкөн дө ,эмдидий,
Өзөгимде өдимди
Өртөп, корон эткелек,
Өштөжөр өй келгелек.

Өйиме бүткем, үйиме,
Өскө-башка не-неме
Керекке де албайтам,
Кемјү бийик алтайтам.

Јебрен кытат Ду Фунын
«Јерлик јаңыс кас» деген
Јаңарында јайнуны
Јарадып айдып не жүргем?

¹ Јул — суучак, кожого (озогы сөс), темдектезе,
Балыктујул, Акјул.

— Кокумайтып турун! — деп,
Кокур аяс үүрем де,
Үренген наҗы күреем де
Үстине каткы эдетен.

...Эмди де мен җангыскан.
Эдип бердин, сагыскан!
Үүримнен мен айрылдым,
Үүремнен де ыраштым.

Эмди меге бу үлгер,
Эптү, белен үлекер.
Җакшынан артык җакшы җок.
Җайнум да җеткил, толо-ток.

Җе ол тушта мен чындап
Җеткер сезер тын бедим?
Кокумайтып, опсыркап,
Кожондогон тенегим!

Эм салымга өчөҗип,
Элбиредип өртимди,
Бек тургузып төҗимди,
Җырс эдерим тижимди.

Кандый да кату, соок болзо,
Карыкпазым тонзо до.
Кылынып оны мен ойто
Кычырбазым коолодо.

Тапту җакшы кезекте
Табыскакту эригип,
Ыраланган эмезим,
Ырымдаган эмтирим...

Черемушки, 1977 җ.

ОРЧЫЛАНГ МОСКВА

НАЈЫЛАРГА

Ару кей болзын, најылар!
Артык не де керек јок.
Артканы бойы табылар
Арга-чак ла тем, јозок.

Ару кей болзын, најылар,
Акту бистинг одуда.
Артканы бойы табылар
Амыр јылдар маңында.

Ару кей болзо, најылар,
Ајыкту эмей јарыш та.
Артканы бойы табылар,
Алки-јөөжө, мал-аш та.

Ару кей болзо, најылар,
Адар јараш тангдар да.
Артканы бойы табылар,
Акту эш те, балдар да.

Ару кей болзын, најылар,
Алдыбыста качан да.

Артканы бойы табылар,
Амаду да, јаркын да.

Ару кей болор, најылар,
Айладылган салымда.
Артканы бойы табылар
Ажулардын сынында.

Ару кей турза, најылар,
Алтайыс та болор кеен.
Артканы бойы табылар,
Алып јолы, чын эреен.

Ярополец, 1977 ј.

ЭЛ-ЈЕРИМЕ ЭЗЕНИМ

Кыйраларлу ак кайын,
Кылбыраган тургайын.
Кыстый ару бу байын
Кыжы-јайы туткайын.

Кайананг чыккан карасуу,
Кайнап-борлоп аккайын,
Кайран эрдин карузып,
Какшаган эрдин јаскайын.

Кожончы-Арал јаантайын
Коолоп-шуулап тургайын,
Колхозчы кыстар јангажын,
Кожонгын сүре уккайын.

Кулады-ичи куулайып,
Куйунду јалан јаткайын,
Кулунду малын улайын
Кутус манда калгайын.

Ўч-Сүмер тайга, јүс айас
Ўргүлјик шибее тургайын,

Ўйелик јоним, јол алас,
Ўзўлбей јуртын туткайын.

Элчи турна, чубажып,
Эбиртелў баргайын,
Элем-селем алкыжын
Эзенде алып јангайын.

Эр бойыма кўч толуп,
Эрлў јолым алгайым,
Эл-јериме ээ болуп,
Эркинимди тапкайым.

Москва, 1977 ј.

«МОСКВАНЫ КЌРЌРИНГ БЕ?»

Јажы јеткен ууландар,
Јаан шайрак шалмандар
Јаш бистерди андыжар,
Јакшызынып уружар:

«Москваны кЌрЌринг бе?»—деп,
Мокодып бисти кЌкўдер.
Мойнобозон, тап эдип,
Кулактарын ѳртЌлтп,
Чеп-чек ѳрЌ кЌдўрер,
Чек кўчўктиј кинчектеп,
— Кынзыгај џе, јок не?—деп,
Кыйнап, ченеп кЌргўлеер.

Тепкиленип, чиренип,
КЌстин јажы тЌгўлип,
— КЌрЌрим! — деп ѳчЌжип,
Кекенип мен айдатам,
Кезеп, јалкып калбайтам.

Үйлдар өтти. Јаандадым.
Јаан уулдарга быйаным.
Јакшыны ла јаманды
Јастырбай таныйт кулагым.

Москваны эм көрөдим.
Мокотыбай јүредим.
Мойынды там чөйилтип,
Мондолышка ченелип.

Је кулагымнан өрөлөй
Көдүрилдим дейтем бе?
Је көстөримнен өскөлөй
Көспөкчил болдым дейтем бе?

А эмди болзо, чын шүүзе,
Алып ойгор чыккай не,
— Телекейди көргүссем,
Темденип көр! — дегей не?

— Је! — деген ле тужумда,
Јерди, Көкти чалыда
Јеткилинче көрдирип,
Тедү күүнге көдүрер,
Теренжиде ченелтип,
Тегиндү эмес тебинер
Тектириш качан ол келер?..

Переделкино, 1977 ј.

ҮЧИНЧИ ЭРЈИНЕ

Түштеги тал-табыштан
Түнегисте тыш алып,
Тусту-сүттү чай азып,
Табыланып отурзан,
Коштой јаткан калмык уул,
Кожо үренген нөкөрдү

Укаалу сӧс, кеп, уткуул
Угарга, бойын кӧӧрӧдип,
Чай ичерге алдыргын,
Чактар тӱбин чарыгын.

Чайын буулап, шак тӱжер,
Чат макалу сӧс келер
Озогызын коскорып,
Оны-мыны кодорып.
Ойрот јуртта бускалан,
Онын каршу шылтагы,
Оңдошпостын бажынан
От алышкан ол чагы.
Эртиш тӧмӧн, бӧлӱнип,
Эл кӧчкӧн эт Эдилге.
Эки башка јон дежип,
Эбин таппай, эмдиге
Ученыйлар улдажат,
Учына чыкпай јулдажат.

Ӧйлӧ кожо јон ӧскӧн,
Ӧскӧрӧлӧ јер ӧткӧн.
Ӧӧн-бӧкӧн јок бис калык,
Ӧзӧккӧ јуугын табалык.
Кыйышпай бис оңдожып,
Кып-јигисти јоктожып,
Кылык-јаңыс јолдожып,
Кызыл-кӱрен јолдожым,
Терлеп-бурлап чайлаарыс,
Терен шӱӱлте чайпаарыс:

«Баалудан баалу эрјине
Эки эмей, бодоп кӧр.
Баштапкызы — ат ине,
Экинчизи — кыс-нӧкӧр.
Узак јерди јуук эдер
Эрјине эмей — кайран мал.

Узак јуртты јуук эдер
Эрјине эмей — кыс-бала.
Эмди дезе сүүндирер,
Эптештирип шүүндирер
Элге-јонго јаан амыр —
Эрјине эмей — сөс-тамыр!»

Черемушки, 1977 ј.

ЭНЕБИСТИНГ ЈОЛДОРЫ

Кожо јаткан нөкөргө
Јаткан аайын көрөргө
Энези келип јолугар.

Меге де бу бир катап
Энем-көөркий айылдап
Келетен болзо ол кайдар...

Јуу тужунан бери ол
Аймакта да ас болгон.
Город јерге онын јол
Азыйданг ок токтогон.

Оны-мыны чукчуган,
Онойып ла јуртаган,
Онойып ла чулулап,
Ончобысты чыдаткан.

Онын учун чарыпташ
Ончолык барган бистинг јол
Оныйы деп тен бодол.

А бис — сегис карындаш.
Кайда ла өткөн-јүргенис,
Канча ла уккан-көргөнис,
Ак-јарыкта јол-изис
Ас дебегер, бис — сегис!

Черемушки, 1977 ј.

КЕЛИНДЕРДИҢ ЧЫРАЙЫ

Келиндердин чырайын,
Кебин, сўрин јаантайын
Кемзингендў ајыктап,
Кенетийин јымырап,
Кеендик ырым-сагышка
Келетен эдим бу тушта.

Келиндердин чырайы
Кепке кептў чындайын
Кемнинг де эмес, бойыннын
Кереес ачу-сўнчингди
Кей тармалу ойындый
Кенейте ачар — сўрингди.

Олорго карап, туйкайын
Ойгонгон чылап, онтоорын,
Ол ок тушта ондоорын
Октолып келер јол аайын,
Оок то, јаан да ырымды,
Ончо болор салымды.

Көс алдында чырыжы,
Көк кеендиктин кокторы,
Көөрөдөтөн јаражы,
Көспөктөгөн чокторы
Көпти-көпти көргүзер,
Көксинг одын көнжүдер.

Черемушки, 1977 ј.

* * *

Пасха деп јаан байрамнын
Башталганын јарлаган
Баш Кайракан Орустын

Бар шандары жарылган
Переделкин тўнинде
Јер-карангуй ойинде

Алыпсынган најымла
Ачийданг бис кабыжып,
Агын-көгин јарташтык.
Јорук, салым аайыла
Јоткондолор чайпула
Јолдонг аспай барыштынг,
Айалгазын ылгаштык.

...Актуданг акту тартыштынг,
Алтайдың ла Москванынг
Агынына ыраштык.

Переделкино, 1977 ј.

* * *

«Эх, јүрүм, јүрүм!
Эх, уулдар, уулдар...
Кайран алтай уулдар!»
Качан да бир мынайып,
Та сүүнип, та сүрнүгип,
Табыскакту үнденип,
Эр-Сулук нөкөр айтканын
Эмди ойто Москвада
Эске алдым јангыда...

1977 ј.

* * *

Ах, верлибрлер чийгиштеп,
Акту ла сости чөйгиштеп,
Албанбыла өдүшкен,

Атка-чууга јүткүшкен
Арга ла јок, бош јүдек,
А бойлоры чүмеркек,
Ах, бараксан көөркийлер,
Агару сөстинг кааныдый,
Ахматова Аннадый
Абакай болор кемигер?!

— Ахматова эңири, 1977 ј.

* * *

Бичиичилер клубында
Бир бозомтык эңирде
«Бакунин ле Маркс» деп,
«Көлөткө лө јаркын» деп
Бичик болуп колымда,
Бийик тартыш санаамда
Көдүрим шүүнип јүргемде,
Экчеликтин генийи
Евтушенко Евгений
Эс-бозынанг учурап,
Эренгистү эрмек таап,
Јайым үлгер учурын
Јаратпай, талап учурды.
Верлибрдинг учарын
Бегин ченеп отурды.
Өрт агытты — күйбеди.
Суу агытты — өчпөди.
Кунугым келди арайдан
Куучынынын аайынан.
Экчелик ле верлибр
Эгешкенче болуптыр...

ЦДЛ, 1977 ј.

* * *

Кандык айдын учкары,
Качан бу оок јуттарым
Кандый да таныш бодолор,
Карын да сүреен јуук болор,
Карагай агаш ортодо
Кару, јажыл городок!
Катап ла келдим мен ойто
Кайкалду көстө сообой чок,
Кайран көгүс соолбой ок,
Канчын бойым сын омок,
Каламым јолы јазым јок...

Переделкино, 1977 ј.

* * *

Каргаалары каакташкан,
Карагайы шуулашкан
Бу сөөктүлик јаныла
Бурулчыкташ јолыла
Бу ла өдүп јадала,
Кулактарым серт этти,
Күүк эткен чиледи, —
Күүнимди не ченеди?

Переделкино, 1977 ј.

* * *

Аспиранттар түнегинде
Ачык көзнөк өткүре
Азербайджан танык тилде
Ачымчылу бу күүлер
Айланылат энир-түште
Ару кунук түжүре.

Алын катта, тапчы кыпта,
Актузынан бу энгир
Айдыныштын чайпузында
Ажынганы тын эмтир,
Айрылыштын јайнузында
Арга јокто сүрнүктир.

Черемушки, 1977 ј.

* * *

Экинчи катап энирги
Электричкада көрдим
Эжик јаны тактада
Эки колын јастанган
Эр кижинин јатканын.

Та јүдеген, эзирген,
Та јудаган, чылаган,
Табыланып кых эткен
Табыжы јок бараксан
Таныш-таныш билдирген.

Апрелевка электричказы, 1977 ј.

* * *

Кандый јакшы јүрүм бары!
Катап көрөр нөкөр бары.
Кайра јанар Алтай бары.
Карган кару эне бары.
Канчын-омок јүрек бары.
Кандый јакшы јүрүм бары.

Кандый ачу јүрүм бары.
Качан билер кижин јогы.
Туштажатан эжин јогы.
Турулайтан јуртын јогы.
Бурулатан арган јогы.
Бу ыйладар салым бары!

Аэровокзал, 1977 ј.

* * *

Алтай уулдар!
Слерди көрзөм,
Ару сагыш курчай алар,
Айлу-башту жүрүм төзөп,
Алып жолды барып жатсаар.

Алтай уулдар!
Слерди көрзөм,
Ачу сагыш былча базар,
Аайын таппай азып-көлзөп,
Актузынан жазып турзаар.

Албатынын аразынан
Алтайынын аргазына
Алып чыгар алып туулар,
Аайлап тураар,

алтай уулдар!..

Переделькино, 1977 ж.

ЈАШ НӨКӨРГӨ

Мен жастыргам. Мен чилеп,
Мендебегин, жиит нөкөр.
Мечик-салым тебер деп,
«Меч» этпегин, алдын көр.

Он жыл мынанг озо мен
Омок, сендий жаш болгом.
Он жыл сененг озо мен
От-жалбышла ойногом.

Ойноорын да ойногом,
Өрт болорын сескем бет?
Ол тушта мен бодогом
Өчпөс менин сүүжим деп.

Мен жастыккам. Мен чилеп,
Мекелендинг, жаш нөкөр,

Меең булгалып, үдүрөп,
Мелчиге бастың, лаптап көр.

Өскө укту үйинин
Өзөгинде Алтай жок.
Өктөм сүүшке күйүштин
Өди калар, бойы жок.

Ол тужында ыйлаарың,
Оодыктар терип, жыларың.
Оок балдарың кыйарың,
Олорго жетпей жайнаарың.

Ончозынан бийик күүн —
Ол Төрөлгө күүн эмей.
Ол жогынан сүүш те, шүүн,
Олжого сени түжүрбей.

Мен жастыккам. Мен чилеп,
Мендеп кайттың сен, нөкөр.
Төрөл кебинг чындык деп,
Көзиг челин арчып көр.

Москва, 1977 ж.

* * *

— Тенери унчукты! — деп,
Энем отты үрүстеп,
Шымыранып арчын өртөп,
Шык ла эдип, отко көрөр.
Ар-бүткеннин жаан айгулын,
Айдын-күннин ачылганын
Алтай жаңла алкап-байлаар,
Ак-айастың үнин тындаар.
— Көк тенери сени теп!
Адаң сени алзын! — деп,
Көрүп салып түндүк өрө,
Адам жалкын-күкүрт тилин
Аайлагандый, айдып өөркөп,

Јагмыр өткөн јаш шинелин
Јайа тартып кургадар,
Јардак-омок отурар.

...Тенери бүгүн унчукты.
Тежилип, түби ачылды.
Саатабастан күкүрт уктым,
Саг ла башка сагыш алдым.
Баштап тарый кайкап калгам,
Бачым сеспей, тыгдап тургам,
Та самолет учуртканы,
Та тенери унчукканы.

Табырап оног јааш келди,
Табыр-тубур ура берди.
Адам-энем эске кирди.
Ача соктым көзнөгимди.
От-айак јокто, коксалгышка
Оодырып, арчын өртөп ийдим.
Отурып, јаашты көргөн тушта,
Көскө јажым незин тийди?

Көк тенери унчукты!
Көк түдүнди јенил тындым.
Јажым ачып, јылым чыкты.
Јажым арчып, јагар салдым.

* * *

Күкүртле, күкүртле, күкүртле!
Күзүреген күкүртле сени, күренг јер,
Күбүр-семис кыртыжыгнан
Күски түжүм арбын бүдер.

Күкүртле, күкүртле, күкүртле!
Күркүреген күкүртле сени, чын нөкөр,
Күн-јаркынду амадуунган
Күүнинг бүдүп, једим өзөр.

Күкүртле, күкүртле, күкүртле!
Күчүркеген күкүртле сени, тенгерим,
Күннинг-Айдын кучибиле
Күч јолымды ачып бердин.

Күкүртле, күкүртле, күкүртле!
Күүнзегендү күкүртле сени, телекей,
Күйгек, чайык, јобол, јуу-чак
Күйбүретпей, амыр бергей.

Күкүртле, күкүртле, күкүртле!
Күүк айдын күкүртиле сени, эл-јуртым!
Күлүмјилү күүнимбиле
Күремелин уткып турум.

Переделкино 15. 5. 77.

* * *

Јалтырашкан оромдо
Јарыш эдип манташкан,
Кайкалажып сунушкан
Камык јенил јорукту
«Волгалардын» ортодо
Болчок јажыл «УАЗ-ты»
Коркуш таныш көргөмдө,
Кожо јүрген нөкөрдү,
Саймунов деп шоферды,
Сананадым бу өйдө.

Оныла Алтай јуртыста
Оролчык кайыр јолдорды,
Орук казыр боомдорды
Омок өткөн јогыс па,
Төрөл јонго једерге,
Төрөлү сөс эдерге!

Маркс шугамы, 1977 ј.

* * *

Ийним де эмди болды эр.
Бир баланын адазы.
Кызыма атташ этире
Бабийин имдеп адады.
Јал-јүрегин сөгүлтер
Јалкын кептү бу сүүнчи
Јалт этирип бойымды,
Јылыйтумды торгултты,
Јылыйтумды толтурды!
...Ийним де эмди эр болды.

Черемушки, 1977 ј.

* * *

А. Ередеевке

Арзамаска јуук једип,
Амыраарга тыш эдип,
«Икарустын» эжигин
Ичкери ийткен тарыйын,
Эредейдин чечегин
Эптү көрдим чырайын.
Јол кырында отурган,
Јобош көрүп сакыган,
Тонкос эдип уткуган
«Тодош уулды» таныгам.
Эне-јерле кин тудуш,
Эзен, эзен, быркырууш!
Узак јерде бу тушташ
Ундулбас эмей, карындаш.

Чечекти алдым колыма,
Чектеп ўрдим јолыма.

Јолой: Горький — Арзамас.

* * *

Туку кайдан көчүп-ырбап,
Амыр, јобош Боочы јуртта

Турулайтан јуртын тапкан,
Алтай болуп јадып калган
Усов деп орус улус бар,
Узун Иван деп уулы бар,
Арка-тууга јортуп билер,
Ач-амыр јок малдап јүрер.

Ўлгерликтин байрамына
Улу Пушкин тагылына
Бажыарга јыш Вятканан
База келген поэт нөкөр
Баш терезин ол Иваннан
Алынгандый түңей көргөм,
Јаңыс калып јазап алып,
Јаңыс кепке уруп салып,
Јайачы да кайткан айла?
Јарт, бу да ого соот байла!

Болдино.

* * *

Пушкин соотоп јортотон
Лучинник деп токойдо,
Мунг калыктын ортодо,
Ак кайынаш төзинде
Алтын-сары чачтарлу,
Көпөгөш сыйса платьељу,
Чап-чаңкыраш көзинде,
Китрейишкен көрүштү
Кичинегеш кызычак
Ару тыны јайым, кеен
Алёнушка көөркийдий,
Актузынан көрүнген
Арасейдин кебидий.

Болдино, 5 .6. 77.

* * *

Ийним Јотконго

Эмдиги јопоннынг кварталди
Орустын озогы кожонгын
Эдингир јымжада кўрмелтип,
Ойгортып кожондоп турганын
Омоксып, јарадып уккамда,
Экпиндў сананыш бажымда.

Калыктар аразын јууктадар,
Кандары башказын ундудар
Кайкамчык бар улу кожондо!
Кайкамчык бар ончо
јондордо!

«Дак Дакстын» ойынында,

* * *

Қ. Кулиевке

Јўректери тымыкта
Јўрўмге батпай, јарылып
Јўрўп ле калат поэттер.
Бу јарылыш-кылбыкташ
Јуук улузын јарыдып,
Тун кеберин илелтер.

Бу јарылыш табыжы
Булардын кўксин торгулта
Угулар деп кем бўдер,
Јўректен болгой, агаштын
Бўрчўктери бу јуукта
Ачылгажын, аткажын,
Акыр, бу не болды деп
Ајыктанып, сертендеп,
Ондоп-јазап укпас та,
Ондый тўлей улус та!

Переделкино, 1977 ј.

* * *

Кандык ай күүнин Фиш

айтсын.

Күүк айдыйын айтпай, тоо!

Кичү изү ай — Кайсын.

Jaан изү ай — Айтматов.

Кайкалын ачып, таныткан
Камыкка жуук бу аттар —
Калыктарын сугарган
Каан-айаста булуттар.

Качан бистер жууктажар
Кайран салым бар тушта,
Калын туман таркалар
Кайылып күч согушта.

Кайран сөзи танылу
Кандый бийик бу улус!
Качан да эмди колбулу
Катандажар жуук турус.

Переделкино, 1977 j.

* * *

Москвада база бар Алтай.
Бойына жуук сөс шылтай
Jүзүн аттар эбелер,
Jүрегин Ойди эзедер.
Черемушки — Jодралу,
Медведково — Айулу,
Сокольники — Шонкорлу,
Солянка — тус татулу.
Кремль, билзен, — Kүремел,
Долгорукий — Узун-Кол,
Калита да, jарт — Калта,

Качангыдан калган ол.
Полянка дезе Јалангаш
Болгон, байла, јап-јараш.
Јылу-Туру — Теплый Стан,
Јылына јаттым, јылынган.
Очаково — Очокту,
От саларга отурдым.
Ордынка деп оромдо
Ордага барар јол орды.
Арбат деген рабатта
Арабтар јаткан бир чакта.
Таганка деп јаратта
Татарлар турган бу јуукта.
Кырым кўри тужында
Кыргын черў турарда,
Јылкы экелип, шукшулап,
Јыгатан эди сойгылап.
Маатыр јонго макалу
Москва эмди — Маскалу.
Көмўр өртөп, көрўкти —
Көңжүде тартсын жүрўмди.
Көп калыкту телекей
Көргөн көзи — Москвада.
Андый болзо, кезектей
Алтайлап та куучында!

1978 ј.

КЕЗЕР ТАШ

Казандык өргө-собордо,
Качангы кереес ортодо
Кезер таш көрўп, селт эткем:
Кенетийин эбелген
Кеп-кокурын төгөтөн

Кейтик Абай-өрөкөн,
Абай-эштин жанында
Ач-үрее кырлап ойногон
Адалык кезер таш болгон.

Карган Абай жыгылган...
Кайда бистин кезер таш?
Казып кемдер апарган?
...Кайттыгар слер, жаанду-жаш!

Ленинград, 1978 ж.

* * *

Туулардагы журттарда
Туштажулар тужында
Ўренчик балдар бистерге,
Ўлгерлер күүнзеп, тутурган.
Экче ару дептерлер
Эм түгезе бичилет.
Je меге де эмдиге
Jер-түбинен эбелет
Сомдорынын кеберкек
Содойышкан обору,
Көрөргө эптү, кичинек
Көбөлөк кептү колдоры.

Москва, 1977 ж.

* * *

Кандый да болзо, карындаш,
Катыс улус бис эмес,
Качан жүткүш, амадаш
Каныста башка ол эмес.

Јаңыс Урсул кабайы
Јаралтып, бисти јайкады.
Јаңыс јолду уулдар бис,
Јаңыбыс бир улус бис.

Онын да учун јүрүмде
Онын, солын билип те,
Коштой јаңыс күрееде
Кожо туруп бис — ийде!

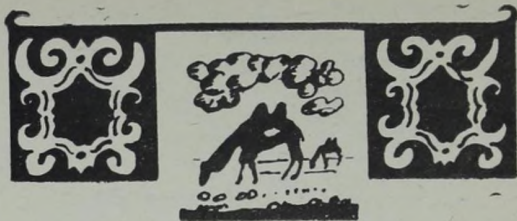
1977 ј. Самолетто.

ШУНУ

Анда, чанкыр тууларда
Алты түмен калыгым
Айланып ойто јанарым
Амадап сакып турарда,
Алмас кылыш тудунган
Алып-баатыр эдим деп,
Ай судуры чалыган
Айлаткышту номчы деп,
Ала-күне тынзынбай
Арайын келзем, көр, Алтай,
Адалыктын эл-кабай,
Акту бойым болорым,
Адакы јолым ондоорын...

Горно-Алтайск, 1977 ј.

ЧУЙ ЧЕЧЕК

ЭКИ АЛМА

Эки алма амтаны.
Эки ўспекчин жаркыны.
Эки кыстың куучыны.
Эски орган ойыны.
Эки көстин сурагы.
Эки жүрек кунугы.
Эки салым сыныгы.
Эки баспак чарагы.

Бой-бойысты метродо
Болорыс па табыжып?
Каймырт, шакпырт ортодо
Канайкайыс, карыжып!
Эки салым сыныгын
Эмди канай јелимдеер?
Эки көстин сурагын
Эмди канай белгелеер?..

Эринге эрин бириксин,
Эрип, жүрек тирилзин,
Эрик јокто килежип,
Эш эмезис билижип.
Эски орган ойынын

Эрикчеел болбос тындаарга.
Эки баспак чарагын
Эптү болор ылгаарга.

Каймырт-шакпырт метродо
Качашпастан түргеде!
Камык калык ортодо
Карышпаска жүрүмде.
Эски орган ойнозын,
Эскидезин унутсын.
Эки үспекчин от болзын,
Эки алма аш болзын.

Эки сынык эш болзын.
Эки салым бир болзын.

Онега оромы.

КАЛГАНЧЫ КӨМИРҮ

Калганчы көмирүм, байла, сен.
Ол төрөл келиндик жаратка
Кармадап та болзо кечетен,
Орныгып, угымды буспаска.

Калганчы көмирүң, байла, мен.
Бу төрөл эр киндик жаратка
Бурылзан, тынымды беретен,
Кабайлык ордынды буспаска.

Јар-кају жаратта баскындап,
Јат-башка одуда астыккан,
Јарашпай, јаантайын јастыккан,
Јалкыбас бис кайткан бараксан!

Је качан јараттар јууктажар,
Јемирик јараттар — жүрүмдер?
Је чындап канайып уктажар
Јенилбеген сысту жүректер?

Калганчы көмирү — калганчы.
Кармадап кечерге күч кандый!
Будыбыс басканы жаскалчык,
Буурыбыс үстине баскандый...

Черемушки.

КАЙРАНЫМ

«Кайран» деген жаан сөсти
Кайттың, сүүбей, сен, экем!
Кандый да ачу шимирти,
Карыкчылы бар деген.

Чын, кайраным, кайраным,
Жоп мен сескир күүниңе.
Чылаган тушта улайын
Чөңгөйин седең кеениңе.

Кем бу сөскө алдаткан,
Кереезин оноң алатан,
Эриккенде айдарга,
Эркелеп те адаарга.

Аайла, экем. Мен өксөп,
Айрыткан эдим сүүш чогуң,
Амадап меге эм өскө
Айдатан эрке сөс жогун.

Алдатырып бу сөскө
Айландырым оройун.
Актузынанг көс көскө
Ачайын сеге ончозун.

Канайдар, ачум бадарын
Канайда өдүп чыгарым,
Анайда сени адаарым,
Аңыла мыны, кайраным!...

КАТЫС БАЛДАР ЈЕДИНИП

Качан Јенӱ кӱнинде,
Каткыбылу эрмекте
Каан-абакай бу паркын
Карачкыда эбирип,
Камык јолын, толугын
Каран бистер ол керип,
Катыс келин балдарын
Кару ойноп јединген,
Кайкамчыкту энгирде
Кандый эптӱ кӱрӱнген
Кайкалап кӱк тӱдӱнде,
Каны ару энедий,
Канчынлыктын кинидий.

Билдирбестен сеге, ӱӱрем,
Бирде кӱрӱп мен сӱӱнгем,
Билинип бирде сӱрнӱккем:
— Бистин балдар болзо!—

деп,

Бир эмештен белгелеп,
Билген эдим бу ӱйдӱ
Бир санаада јӱргенис.
Бис экӱнинг ӱзӱктӱ
Бириккен эди кӱӱнибис!..

ЈАШ КАРАГАЙ

Бала-каанга алтай јон
Бакканы эки чак болгон,
Аргаданып тын алган,
Арасейге јол тапкан.

Бат, кереес ол јылдарда
Байзын тудуп јадарда,

Јектеп та не Бала-каан
Јетире тутпай таштаткан.

Је бис те оны кайдалык,
Јегин, јигин таап алып,
Кенейте бир көрөргө
Келишкен бу өргөгө.

— Көр, карагай стенеде,
Өзүп калтыр үстинде!

— Көөркийим, оны канайда
Көрүп ийдинг сен анда?

Кызыл кирпич керемде
Кызылбай өскөн карагай
Кайкалы кандый неме деп,
Качан кару таш кабай?

Качан биске Кан-Алтай
Катуда болгон таш кабай.
Кату да болзо чыдадыс,
Канайтса да, бар турыс.

...Эл-Арасей јеринде
Эки јүс јыл өткөли,
Эркиндү май күнинде
Эжерлежип јүргели,
Керези эмей бис онын,
Кезилбей калган јоныстынг.
Белгези эмей бис онын,
Бек болотон тыныстынг.

Царицыно.

АРЖАН КУТУК

Киевтин темир јолын кууй
Кинчектелип баскан ой

Кинчектү жазыш жолын бууй
Кийнибистен бөктөгөй!

Киженистен айрылып,
Киребисти жарташкан,
Кирбигис бирге ачылып,
Киндигис бир деп аайлашкан
Килемжитү ол күнде
«Аржан Кутук» үстинде
Арчий согуп жажысты,
Алакандап суу тостым,
Амзадып сеге, ойгостым
Айлаткышту жаңысты,
Арутаачы жазысты.
А сен ууртыма тус коштын,
Арга жоктон тамызып,
Акту жаңыс тамчыны,
Артыктан артык ондоттын
Акту болгон ачуны.

Амтаны сассу суу эди,
Амтаны татсу билдирди,
Тату беди ичерге
Табышкан тушта бистерге?
Алдырбас, экем, чыдашкын,
Алтайыстын аржанын
Амадап амзаар ой аспас,
Айланып барар жол жаспас.

Ыраак Чуйда аржан бар
Ыжык ыйык койнында,
Ырымдалып амзалар
Ырысту бу кыйында,
Ырабыс тузы сызылар,
Ыйыбыс сызы туузылар...

1977 ЖЫЛДЫҢ ЖАЗЫ

Таңаары жуук табыр-тубыр
Жанмыр болзо уйкудан тур,
Жаш көөркийин жатсын амыр,
Табыш жоктон тындап отур.

Кангыл-кангыл карагайлар
Кайкашкылап тындажарлар.
Катап келген кайран бу жас
Кайрал кебин бистен жаспас.

Кайран бу жас! Катап ойто
Канча жасты жазып, ондоп,
Кара жолдо канчын уулды,
Катап көрдим ол жаш уумды.

Ол туштагы болгон сүүштөн
Онду нези арткан, шүүзе?
Онтоп тилген көксим десе
Ойгу ойто төрөл күүге!

Он жыл мойным өйкөп жүргөн
Мойынчоны эмди чечтим.
— Мокобойтон сагыш берген
Омок жазым, келгин! — дедим.

Онын учун арчын одын
Омок санап камызайын.
Акту жүрек балуларын
Арутанып аластайын.

...Жанмыр өтти. Куштар этти.
Туман түшти. Айас түште
Жанкылдаган күүктин үнин
Тура түжүп уктым бүгүн.

Алмын-чулмун кептү эдер,
Алтай жүрек көкүп сүүнер,
Ару-жараш эдип үнгүр,
Алкыш-быйан биске түжүр!

Переделкино.

БИС МОСКВАДА БИРИКТИС

Бис экү Москвада јолуктыс.
Билижип, бойысты табыштыс,
Билдирү салымнан үн уктыс,
Бис — алтай јоныстын үрени,
Бис төзөөрис јангы јуртыбыс.
Бирликке, билгирге үренип,
Бийиктей бойысты билинип,
Терендей бойыска бүдүнип,
Бис төзөөрис төрөл јуртыбыс.
Тенери, чертиске јаргы бер,
Телекей, кебиске кере бер.
Бис мында бар. Бисте бар угыс.
Бир алтай кыс ла бир алтай эр,
Бис эмди Москвада јолуктыс.
Бис төзөөрис чындык јуртыбыс.

ЧУЙ ЧЕЧЕК

Одымды бирге күйдүрер,
Ордымды бирге эм төжөөр,
Оморкодып көдүрер,
Орныгып, ойто јурт төзөөр
Ондый эшти истегем
Ойгор салым јөбиле.
Он јыл санап, искегем
Ончо јолдор белиле.

Эргек кептү эр бойым
Эң жагыскан, ээн-жайым
Күч күндерде сен меге
Күүним эриир чок ийген.
Капчал терен оромдо
Алтай эки тамчы бис
Асфальт, кирпич, бетондо
Кайылышпай билиштис.

Алкыжы бар жүрүмнин,
Ачулар ойин өткүрер,
Арутап көс-көрүмин
Айдышканын көргүзер,
Ак-көбөк деп чечекти,
Амаду бүткен чөрчөкти.
Чулун Алтай төбөзи
Чуй бажынын чөлинде
Төрөл бойы ол өсти
Төө тегенек төзинде.
Эре-Чуйдын эки ыйык
Эне-адазын кин эткен.
Теленит деп төс калык
Текши биске кан берген.
~~...~~
...Кадын ла Чуй биригер,
Катап калын журт эдер...

Москва, 1977 ж.

БАЖАЛЫКТАР

Чигмерилер дептери	3
Эл-Бабырган	32
Былыргы жанылгалар	55
Тамерланның каадагы	76
Жерлик кастын кышкызы	87
Орчыланг Москва	97
Чуй чечек	121

Бронтой Янгович Бедюров

НЕБЕСНАЯ КОНОВЯЗЬ

(Сборник стихов)

Художник В. П. Чукуев

Редактор Б. Ч. Телесов

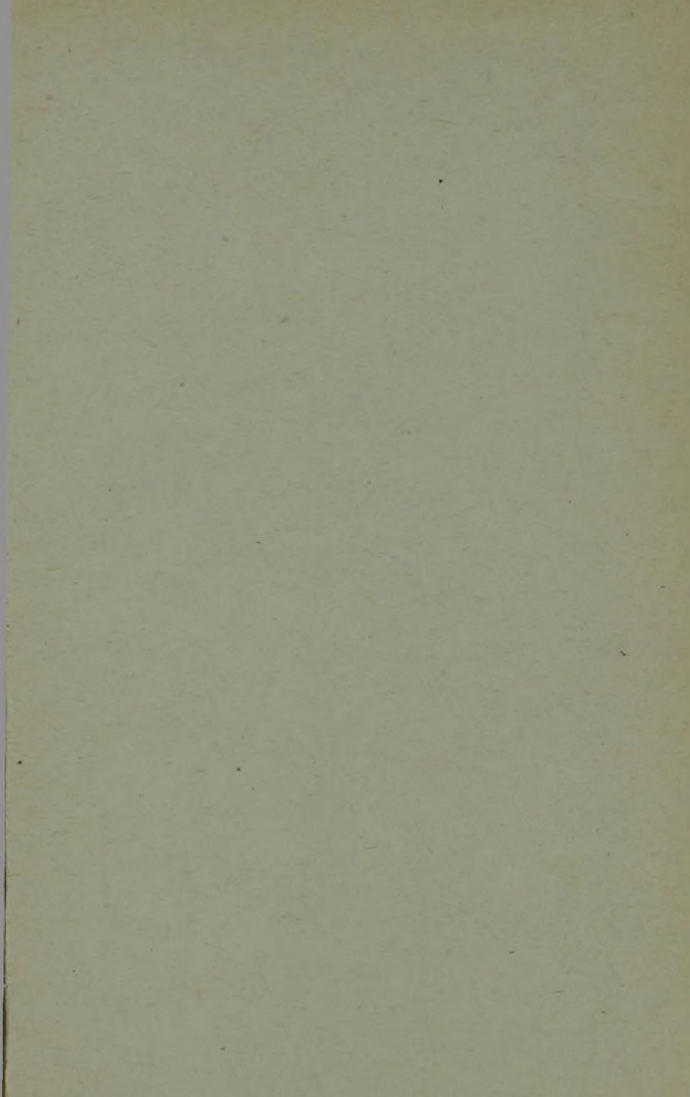
Художественный редактор В. И. Ортоңулова

Технический редактор М. Г. Шелепова

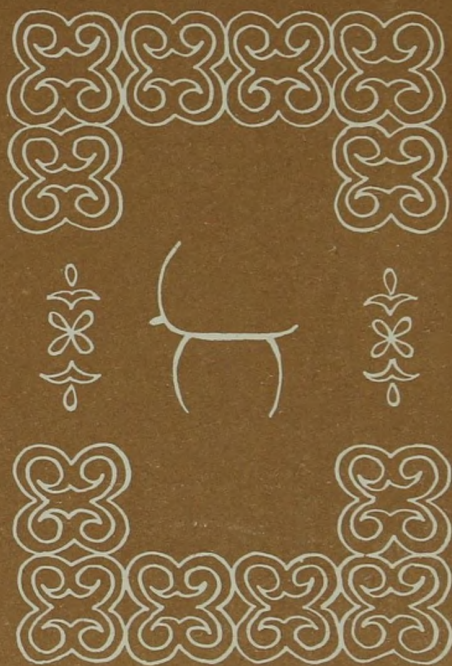
Корректор А. А. Белекова

Сдано в набор 8/XII 1980 г. подписано в печать 14/V 1981 г. Формат 70×90 1/32. Уч.-изд. л. 5. Усл. п. л. 4,68. Цена 55 коп. Бум. тип. № 1. Тираж 3000 экз. Заказ 6558. АН 00133.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издательства, г. Горно-Алтайск, ул. Горно-Алтайская, 36.
Горно-Алтайская типография, пр. Коммунистический, 27.

55 АҚЧА

КОНТРОЛЬНЫЙ ЛИСТ
СРОКОВ ВОЗВРАТА

КНИГА ДОЛЖНА БЫТЬ
ВОЗВРАЩЕНА НЕ ПОЗЖЕ
УКАЗАННОГО ВДЕСЬ СРОКА

Коды, пред. выданы.

362696